

SVIESA

SAUSIS-VASARIS-KOVAS, 1947

No. 1

Pirmoji lietuviška knyga, pasirodžiusi prieš 400 metų
(žiūr. straipsnį "Lietuviškos Knygos Kelias").

“ŠVIESA”

(The Light)

Political, Scientific and Literary Quarterly Magazine, issued by American Lithuanian Workers Literary Society, 46 Ten Eyck St., Brooklyn 6, N. Y.

Editorial Board: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras.

Managing Editor—Anthony Bimba.

Subscription Rates: \$1 a year; single copy 25c.

Entered as second class matter September 21, 1934, at the Post Office at Brooklyn, New York, under the Act of March 3, 1879.

TURINYS

Lietuviška Knyga ir Lietuvybė Amerikoje. A. Bimba	3
Plauk, Skubėk, Nemunėli! Eilėraštis. P. B. Pilėnas	5
Gyvenk, širdie, Linksmi! Eilėraštis. P. B. Pilėnas	5
Lietuviškos Knygos Kelias. Rojus Mizara	6
Ištraukos iš Poemos “Upė.” Eilėraštis. Teofilius Tilvytis	19
F. D. Rooseveltą Prisiminus. Dr. A. Petrika	21
Tarybų Lietuva 1946 Metais. M. Gedvilas	26
Lietuvos Ekonomikos Vystymos Keliai. Motiejus Šumauskas	29
Sypsojos. Eilėraštis, Stasys Jasilionis	32
Gorkio Valkystė. Eilėraštis. A. Churginas	32
Vakar, šiandien ir Rytoj. Eilėraštis. A. Dagilis	32
Knygų Apžvalga:	
Aukštųjų Šimonių Likimas. A. Miškinis	33
Toli Nuo Tėvynės. St. Jasilionis	34
Paukščiai Grįžta Tėvynėn. A. Lukštas	35

ŠVIESA

The Light

Prenumeratos kaina: metams \$1.00
Pavienis numeris 25c

Politikos, Mokslo, Meno ir Literatūros
Trimėnesinis žurnalas

Leidžia Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija, 46 Ten Eyck Street, Brooklyn 6, N. Y.

Redakcinė komisija: R. Mizara, A. Bimba, V. Tauras. Atsakingasis redaktorius: A. Bimba.

No. 1

Sausis-Vasaris-Kovas (January-February-March), 1947

Metai XIV

Lietuviška Knyga ir Lietuviybė Amerikoje

A. BIMBA

Keturių šimtų metų lietuviškos knygos su-kakties proga būtinas reikalas plačiau pažvelgti į Amerikos lietuvių kultūrinį gyvenimą ir jo kryptį. Kaip pas mus stovi knygos ir abel-nai apšvietos reikalai? Kokios perspektyvos randasi išlaikymui lietuviybės? Ko galime tikėtis iš jaunosios kartos? Kokia pas mus lietuviškos knygos ateitis? Šie ir visa eilė panašių klausimų prašyte prašo diskusijų ir susirūpi-mimo.

Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija (sutrumpintai: Lietuvių Literatūros Draugija, arba L.L.D.) didžiujasi gyvenanti trisdešimt antrus metus. Tiesa, jinai nėra seniausia Amerikos lietuvių organizacija. Už ją yra gerokai senesnių. Bet tos kitos organiza-cijos yra visiškai skirtingo pobūdžio, daugiausia savišalpos draugijos bei klubai. L.L.D. yra savotiška organizacija, sau panašios ir ly-gios neturinti. Visose Jungtinėse Valstijose jokia kita tautinė grupė tokios organizacijos neturi, nepajėgia išlaikyti.

Mūsų Draugijos siekius ir tikslus gražiai apibūdina jos Konstitucija. Ten skaitome:

“Amerikos Lietuvių Darbininkų Literatūros Draugija stato savo tikslu leidimą tokių raštų, kurie tarnautų dvasiniam ir ekonominiam darbininkų minių pakėlimui, auklėtų darbinin-kuose solidarumą ir šiaip jau praplėstų jų žinojimo ribas įvairiose mokslo šakose. Leis-dama knygų iš dailiosios literatūros ir įvairių mokslo šakų, ši draugija betgi labiausiai rū-pinsis leisti raštus, gildinančius darbininkų

klausimų visame jo apėmyme, bei raštus, rišan-čius mokslinio socializmo teorijos ir praktikos klausimus.

“A.L.D.L.D. ir šiaip visokiais būdais steng-sis platinti darbininkišką apšvietą, rengdama prakalbas, literatūros vakarus, teatrus ir steigdama knygynus.”

Ir džiugu storai pabrėžti, jog mūsų Draugi-ja per visą savo gyvenimą nėra iškrypus iš šio kelio. Tiesa, ne visos jos išleistų penkias-dešimt trijų knygų ir daugybė brošiūrų šiandien tebėra geros, tai yra, naudingos ir tinkamos darbininkiškos sąmonės auklėjimui. Dau-gelis jų, taip sakant, yra senokai atgyvenusios savo dienas. Bet savo laiku jos buvo naudingos ir suvaidino didžiulį Amerikos lietuvių švie-time ir kultūriniame auklėjime vaidmenį. Kiekviena jų buvo išleista turint mintyje Draugijos Konstitucijoje pabrėžtąjį praklinų ir gražų tikslą. Svarbiausia tas, kad Draugi-ja buvo suorganizuota leidimui darbininkiškos literatūros ir skleidimui darbininkiškos apšvietos, kad per trisdešimt du metus jinai tokią literatūrą leido ir tokią apšvietą skleidė, ir kad šiandien ji tokią literatūrą tebeleidžia ir tokią apšvietą tebeskleidžia!

Organizaciniai L.L.D. stebėtinai tvirtai te-besilaiko. Labai daugelis kitų Amerikos lietuvių organizacijų per tąjį audringą laikotarpį yra susilpnėjusios, vos gyvybę bėpalaikančių. Pavyzdžiui, Tėvynės Mylėtojų Draugija, kuri prieš porą dešėtkų metų gana gražiai gyvavo ir nemažai lietuviškos knygos leidime ir pla-

tinime darbavosi, jau daug metų nė su mažiausią brošiūrėlę nebėra pasirodžius ir savo narius tiktai desėtkais beskaito. Tuo tarpu mūsų Draugija nariais dar vis šimtu kitu kasmet paauga, be jokios pertraukos tebeleidžia knygas ir jau keturiolikti metai leidžia bertaininį žurnalą *Sviesa*. Jos veikla šiaip apšviesto ir kultūros sklaidime, ruošiant prakalbas, paskaitas, sceninius veikalus, koncertus ir tt., nėra nei per nago juodumą susilpnėjęs. Su pasididžiavimu ir be persūdymo galima sakyti, jog šitoji Draugijos veikla šiandien stovi aukščiausiam laipsnyje. Visam demokratinės Amerikos lietuvių visuomenės kultūriniam gyvenimui nūnai vadovauja L.L.D.

Negalima, žinoma, sakyti, kad knygas leidžia tiktai viena Lietuvių Literatūros Draugija. Jų išleidžia dienraščiai *Laisvės* ir *Vilnės* spaustuvės. Be to, vieną kitą knygą laikas nuo laiko į svetą paleidžia ir kitos srovės, kaip bažnytinė srovė ir tautininkų-fašistų srovė. Pavyzdžiui, prieš porą metų fašistai išleido "Juozo O. Širvydo Biografiją," bažnytinė srovė išleido "Katalikiškos Lietuvos Istoriją." Bet tai neginčijamas faktas, jog tų kitų srovių pasirodymas su nauja knyga jau per gana gerą metų skaičių būna retas atsitikimas.

Būtų labai įdomu, jeigu kas pasistengtų sužinoti ir sužymėti visas Jungtinėse Valstijose išleistas lietuviškas knygas. Jų būtų gana daug, ne vienas šimtelis. Netenka abejoti, jog ruošiamoje lietuviškos knygos parodoje geras tų knygų kiekis bus parodyta.

Knygos paroda, kaip jau žinoma, rūpinasi Amerikos Demokratinė Lietuvių Centras ir L.L.D. Centralinis Komitetas. Jos pasisekimui nesigailima nei lėšų, nei darbo. Tikimasi knygos parodą praversti visose didžiosiose lietuvių kolonijose—Brooklyne, Bostone, Philadelphijoje, Chicagoj, Clevelande, Detroite ir kitur. Vienur paroda įvyks lietuviškose salėse, kitur viešosiose miestų bibliotekose (knygynuose). Dedamos pastangos šios parodos pagalba plačiai atkreipti dėmesį į lietuvišką knygą ne tik lietuvių visuomenės, bet ir gerokos dalies bendrosios Amerikos visuomenės. Viskas daroma, kad knygos paroda gražiai pavaizduotų lietuviškos knygos kelius ir vystymąsi nuo jos pasirodymo iki šių dienų.

Kalbant, tačiau, apie lietuviškos knygos dabartinę padėtį ir ateitį, negalima apsilenksti su tuoju liūdnu faktu, jog jai dirva jau gerokai

sumažėjęs ir kasmet dar vis mažinsis. Ir tai visiškai natūralu. Amerikoje lietuviškos knygos vystymasis ir augimas rėmėsi senąja karta—lietuviams, kurie čia pribuvę iš Lietuvos. Toji karta dabar gerokai senstėjusi. Jos vidutinis amžius jau gerokai peršokęs penktą desėtkų metų. Kasmet ji smarkiai retėja. Kiekvienas mūsų nebegalime nė suskaityti, kiek daug gerų, veiklių susipratusių lietuvių esame palydėję į šaltuosius kapus. Šitą senosios kartos tragišką retėjimą labai skaudžiai jaučia mūsų spauda ir organizacijos. Prieš porą desėtkų metų mes to reikšimo kaip ir neįjautėme. Buvome jaunesni ir tikėjomės gyventi su Matuzeliu! Dabar jau pradedam įsitikinti, kad mes besame labai greitai tirpstant ledas. Tai neišvengiama ir nuo to nepabėgsime.

Tuo tarpu mūsų jaunoji karta, reikia pripažinti, beveik visiškai ištirpus didžiajam amerikinio gyvenimo katile. Iš desėtkų tūkstančių čia gimusių ir augusių vyrų ir moterų, tiktai nedidelė palyginti saujelė palaiko saitus su savo tėvais, su jų papročiais ir kalba, o dar mažiau jų skaito lietuvišką knygą bei laikraštį. Tai irgi neišvengiama. Gi trečiosios kartos, aišku, jau tiktai vienas kitas mokės lietuviškai kalbėti ir norės skaityti lietuvišką knygą. Jais, aišku, nebegalės nei lietuviška knyga, nei lietuviškas laikraštis remtis ir išsilaikyti.

Tokiose sąlygose, aišku, lietuvybei Amerikoje ateitis nelabai šviesi. Nė vienas iš mūsų, aš tikiu, negyvena ta iliuzija, jog lietuvybė Amerikoje yra amžinas dalykas. Turiu mintyje lietuvybę masine prasme—formoje didelių, skaitlingų lietuviškų organizacijų, tvirtos plačios pasiskleidusios lietuviškos spaudos ir gerai išsiplatinusios lietuviškos knygos.

Turint prieš akis tokį pesimistišką vaizdą ir gana apribotas perspektyvas, ne vienas gal klaus: Tai ko belaukti? Kas belieka daryti? Ar jau reiškia, kad mes turime, taip sakant, "užsidaryti kromelį" ir rankas susidėję laukti "svieto pabaigos?" Nieko panašaus. Žvelgimas tikrovei į akis nereiškia atsidavimą likimui. Lietuvybę mes ugdėme desėtkais metų, jai sunkiai dirbome ir daug aukojomės. Mes ją laikome ir laikysime padidintu ryžtu, daugiau suglaustomis eilėmis, karštesniu pasižventimu, atkaklesniu užsispyrimu. Ir šiandien mes neišsizdame troškimo pakilti "iki debesų!" Darbuosimės taip ilgai, kol bus jėgų. O tų jėgų, suprantama, užteks dar ne vienam

desetkui metų. Leisime knygas ir laikraščius. Stiprinsime draugijas ir organizacijas.

Ypatinga meile ir atsidavimu palaikysime Lietuvii Literatūros Draugiją. Jos išleistos knygos tikrai įspūdingas ir gražus įdėlis į lietuviškos knygos lobyną. Ji dar ilgai gyvuos ir dar daug knygų išleis.

Mūsų Draugijoje lietuviybė apsieiškia pačiose gražiausiose, skaisčiausiose ir švariausiose formose. Ji nėra šovinistinė lietuviybė. Ji visuomet palaiko tvirtus saitus su šios šalies darbo žmonių aukščiausiais troškimais ir prakiliausiomis aspiracijomis. Toji mūsų lietuviybė mums padeda tapti geresniais, išmintingesniais ir darbštesniais šalies piliečiais. Argi mūsų Draugija yra pamiršus kurį nors Amerikos žmonių sąjudį už gražesnį ir šviesesnį gyvenimą? Argi ji nėra aktyviai parėmus kiekvieną Amerikos darbininkų kovą už būklės pagerinimą? Argi ji nėra pridėjus savo

balso prie kiekvieno Amerikos žmonių pakelto balso prieš reakciją ir fašizmą? Kiekviena jos išleista knyga bei brošiūra, kiekvienas jos išleistas lapelis turėjo tikslą: *pakelti lietuvių kultūrinį ir politinį lygį.*

Jokia knyga pati savaime nėra tikslas. Ji turi turėti tikslą. Pirmoji lietuviška knyga, Mažvydo "Katekizmo Prasti žodžiai," turėjo religinį tikslą. Mums, laisviems žmonėms, knyga turi daug aukštesnį ir svarbesnį tikslą: padaryti žmogų aktyviu, susipratusių visuomenės nariu. Mūsų išleistų knygų ir laikraščių lietuviybė apsišarvojęs Amerikos lietuvis įgauna pasitikėjimą savimi ir tais idealais, už kuriuos amžiais yra kovoję viso pasaulio drausiai, šviesiausi protai: idealais laisvės ir gerovės visiems, kurie rankomis ir protu atlieka visus žmonijos darbus—tais idealais, kurie atmeta ir pasmerkia prietarus ir žmogaus išnaudojimą žmogui.

Plauk, Skubėki, Nemunėli!

Plaukia, plaukia Nemunėlis
Per Lietuvos laukelius,
Per žaliuojančias sodybas,
Kalmus, miestus ir miškus.

Apdainuotas, apsakytas,
Nuo žilų senų laikų,
Nemunėlis upių tėvas,
Mylimiausias lietuvių.

Kaip pavasarį praskleidžia
Gėlės žiedus įvairius,
Linksmos dainos girdis plaukia
Po žaliuojančius krantus.

Dar gražesni bus jo krantai,
Dar linksmesnės dainos plauks,
Nes tarybinė tėvynė
Liaudis tikrą laisvę jaus.

Plauk, skubėki, Nemunėli,
Į giružę plačią, gilią,
Ir pasauliui apsaiki,
Kad lietuviai laisvę myli.

P. B. Pilėnas.

Gyvenk, Širdie, Linksmiai!

Gyvenk, širdie, džiaugsmais,
Gyvenk jausmų pilną,
Skrajok vilčių sparnais,
Gyvenki su daina.

Pavasariu linksmu,
Su sprogstančiais žiedais,
Gyvenk, širdi, tu,
Nors apsupta vargais.

Gyvenimas ir taip
Toks trumpas ir skubus—
Tuojau į šalį eik...
Tave čia tuoj nebus.

Ir viskas, kas gamtos
Žadėta buvo tau,
Praleista be naudos,
Negrįš jau niekad.

Gyvenk, širdie, linksmiai
Aušros naujom žarom,
O tavieji jausmai,
Lai skrenda su dainom.

P. B. Pilėnas.

Lietuviškos Knygos Kelias

400 METŲ PIRMOS LIETUVIŠKOS KNYGOS SUKAKTIES PROGA

(Rojaus Mizaros paskaita, ALDLD ir LDS išleista savo kuopoms ir jau skaityta eilėje miestų.)

ŽVELGIANT Į PRAEITĮ.

Kalbėdami apie mokslą ir kultūrą, istoriją ir meną, neretai pamirštame, jog be rašyto spausdinto žodžio, be knygos, visa tai būtų neįmanomas dalykas. Giliausios dramos, žavingosios simfonijos, didingosios operos, spalvingieji baletai ir visų mokslo sričių pirmynžanga pareina iš A-B-C. Tik išmokęs *abėcėlę*, asmuo tegalį palaipsniui įgytiuoti pirmyn ir tolyn. Knyga buvo ir tebėra kelrodis į progresą.

Prieš 400 metų abiejuose Amerikos žemy-

ROJUS MIZARA

nuose nedaug dar buvo europiečių baltveidių; šiaurinėje Amerikoje tebeviešpatavo raudonodžiai indijonai; laivas *Mayflower* teatplaukė tik keliom dešimtim metų vėliau. Meksikoje ispanai, atvesti Hernando Cortes'o, tuomet žudė ir slopinė Aztecus, o Francisco Pizarro govėdos siautėjo Peru krašte, žiauriai niokiodamos pavyzdinčiai besitvarkančią Incasų tautą. Buenos Aires miesto dar tebuvo tik vardas.

Bet Europoje prieš 400 metų mokslas ir menas buvo iškilę aukštame laipsnyje ir Jonas Gutenbergas jau buvo sutaisęs mašiną knygos spausdinti,—mašiną, sparčiai stūmusią pirmyn literatūrą, mokslą ir visą kultūrą. Li-gi to laiko visos knygos buvo rašomos ranka.

Prieš 400 metų pasaulio šviesą išvydo pirmoji lietuviška spausdinta knyga, kurios jubiliejų šiomet minime.

Ne vienam mūsų būtų įdomu žinoti, ką nūnai pamanytų tasai žmogus, kuris tą knygą parašė, jei jis prisikeltų?

Jei prieš 400 metų jam kas nors būtų teigęs, kad 1947 metais kur tai indijonų Amerikoje bus šaukiami lietuvių mitingai jo darbui atžymėti, jis, be abejo, niekaip nebūtų tuo tikėjęs.

Lietuvių tauta nedavė pasauliui nei Herodotų neigi Homerių. Lietuvių tautos pirmoji "epopėja" buvo kukli, nedidelė knygelė, gotiškomis raidėmis spausdinta ir pavadinta. "*Katekizmo Prasti Žodžiai*." Ji pasirodė 1547 m. sausio mėn. 8 dieną, vadinasi, 81-riems metams praėjus nuo Jono Gutenbergo mirties. Ir pasirodė ne Vilniuje, ne Kaune, ne Šiauliuose, ne Alytuje, ne Marijampolėje, bet Karaliaučiuje—šių dienų Kaliningrade! "*Katekizmo Prastų Žodžių*" autorium buvo liuteronų kunigas *Martynas Mažvydas* (lotiniškai: Mosvidius).

Ir ši reikšminga mūsų tautai sukaiktis Tarybų Lietuvoje yra iškilmingai atžymima. Nepamirštame šio gimtadienio ir mes, Amerikos lietuviai!

Matuojant pasauliniu mastu, pirmoji lietuviška knyga pasirodė vėlokai, tačiau Pabaltijij ji buvo *pirmutinė*; pirmoji švedų spausdinta knyga pasirodė trejais metais vėliau, latvių—38-riais metais vėliau, estų—90 m. vėliau; tik baltarusių kalboj knyga, spausdinta Vilniuje, pasirodė anksčiau—1525 m.

Pirmoji Jungtinėse Valstijose knyga buvo išspausdinta 1640 metais, vadinasi, beveik šimtu metų vėliau kaip lietuviška.

Šnekama, jog Mažvydo "*Katekizmas*" turėjo už save ankstyvesnių knygų, tačiau šiuo metu konkrečių tam įrodymų niekas dar nedavė. Po to, kai iš Karaliaučiaus buvo išmuštos voikiškų fašistų armijos (1945 m.), ten buvo nuvykę keletas Tarybų Lietuvos istorikų ir jie parsivežė iš Karaliaučiaus archyvų daug svarbios istorinės medžiagos, liečiančios Lietuvą; medžiaga šiuo metu Vilniuje tiriama ir ji, be abejo, atidings naujų paslapčių iš mūsų tautos praeities.

Juozas Jurginis rašo, kad LTSR Mokslių Akademija neseniai surado ir įsigijo keletą tokių knygų retenybių. Tai daugiausia 16-18 amžiaus lietuviškos knygos, rašytos ir spausdintos Prūsijoje. Iš jų pirmon eilėn minėtinos J. Bretkūno "*Pastila tatai esti trumpas ir prastas išguldymas evangelijų*", spausdinta 1591 m. Karaliaučiuje; Vilento "*Catechizmas*" 1612 metais; Kvando "*Biblia*", išleista 1755 m.; Kanterio "*Prarakai*" 1754 m.; Ruhigo veikalai ir "keletas kitų retų lietuviškų knygų."

Dėl jų Jurginis daro tokią pastabą:

"Čia paminėtos knygos, kaip matome, daugiausia religinio turinio, nes tik tokios anais laikais Lietuvoje ir tebuvo rašomos. Tačiau

kiekvienas kalbos netikslumas lengvai galėjo sukelti nesupratimų tarp tikinčiųjų ir kunigų. Tų knygų kalba buvo nuolat taisoma. Su lyginę Bretkūno Pastilos ir Kvando Biblijos žodžius ir sakinius, gauname įdomią medžiagą mūsų rašomosios kalbos evoliucijai... Šitos knygos duoda pakankamai medžiagos ir socialinių mokslų tyrinėtojams, aiškinantiems nepaliaujamą vokiečių kovą prieš lietuvius..."

Pirmoji lietuviška knyga gimė aštriose ano meto kovose tarp protestantizmo ir katalikizmo ir jos pasirodymas sumušo visus katalikų vadų teigimus, būk lietuvių tautai kultūrinį pagrindą davė katalikizmas.

Bet pirmiau negu kalbėsime išsamiau apie Mažvydo knygą, žvilgtelėkime į anų laikų padėtį pačioje Lietuvoje.

Nors Lietuva kadaise buvo tvirta valstybė, užkariavusi didžiulius Baltarusijos ir Ukrainos plotus, ji neturėjo savo rašytos kalbos! Oficialė, valstybinė jos kalba buvo *baltarusių* (gudy). Ta kalba kalbėjo Lietuvos dvarponiai, didikai; ji viešpatavo ir Lietuvos kunigaikščių dvaruose. Baltarusių kalba buvo rašyti visoki valstybiniai dokumentai, metrika, metraščiai bei kronikos. Net ir garsusis *Lietuvos Statutas*, sušaitytas XVI amžiuje, buvo rašytas baltarusių kalba! Lietuviškas raštas tuomet Lietuvoje nebuvo žinomas.

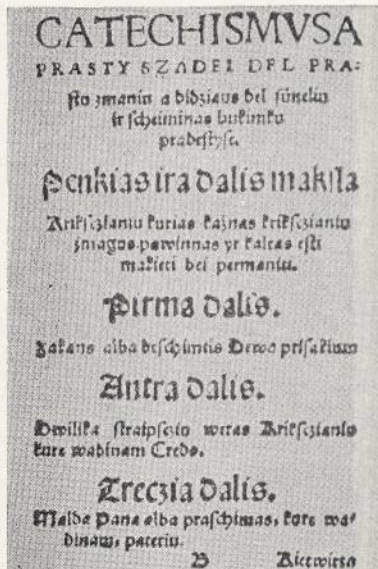
Vėliausieji daviniai sako, jog pirmoji Lietuvoje (Vilniuje) spaustuvė buvo įsteigta 16-tojo amžiaus pirmame bertainy. Jos įsteigėju buvo tūlas Skorina, bene baltarusis. 1525 m. toje spaustuvėje buvo atspausdinta baltarusių kalboj knyga "Apaštalai", betgi pirmajai lietuviškai knygai teko užgimti Karaliaučiuje.

Lietuviška kalba buvo palikta kaimiečiams, —masėms pavergtų, ligi kaulo išnaudojamų žmonių,—kurie ją tik ir išlaikė.

1397 m. Vilniuje lankėsi kryžiuočių misija, vadovaujama grafo Kyburgo. Sugrižęs, Kyburgas rašė, jog tuomet visi valstybiniai Lietuvos dokumentai buvo rašyti baltarusių kalba, gi lotyniška tebuvo vartojama tik bažnytinuose reikaluose.

"Mums buvo rodytas tūlas raštas", žymėjo Kyburgas, "tvirtinant, kad lietuviškas, lietuviškomis raidėmis išreikštas, ale nei vienos raidės negalima buvo pažinti."

Vilniaus vyskūpas Andrius gyrė Kyburgui lietuvių kalbą, pripažindamas, tačiau, kad ji apleista rašyboje "todėlei, kad baltarusiškas

Martyno Mažvydo "Katechizmo" pirmasis puslapis, —viršelio nuotrauka telpa šio "šv." num. viršelyje.

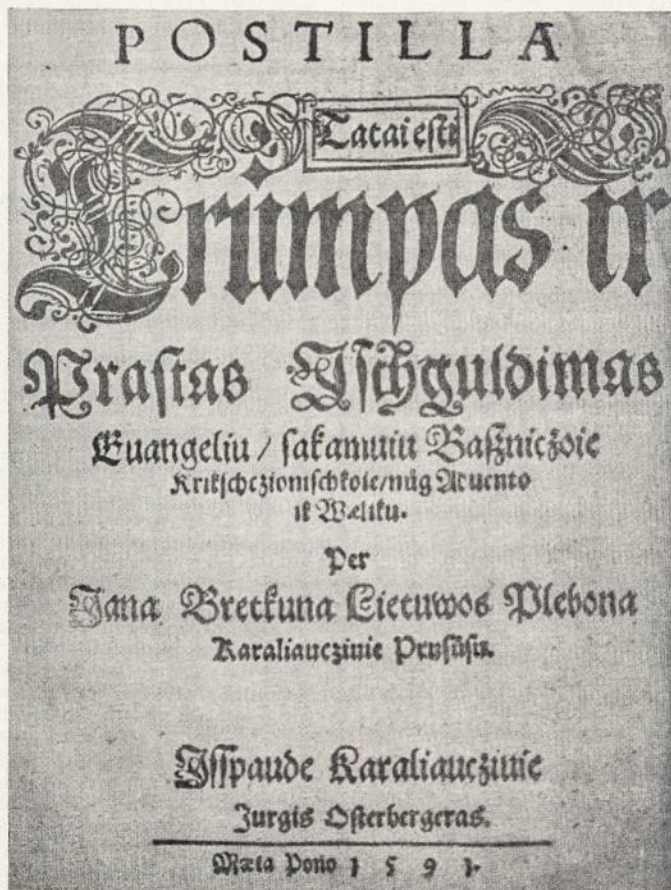
jos dar nėra virtusios paprastomis bibliografinėmis retenybėmis, turinčiomis piniginę, o ne mokslinę vertę. Šitos knygos dar tebėra pagrindiniai šaltiniai lietuvių kalbos ir kitų šakų mokslui. Jos buvo leidžiamos protestantų tikišniais tikslais, tačiau jų kalbos grynumu buvo labai rūpinamasi, nes kiekviena klaida,

raštas, sako, esantis tobuliau apdirbtas; baltarusių kalba tapusi diplomatine ir kaipo tokia priimta kunigaikščių dvaruose...”

Tas pats vyskūpas Andrius pripažino Kyburgui: “jeigu graikų ir lotynų kalbos užmirštos taptų, tai lietuviškoji jų gražumą užstoti galėtų savo formų tobulumu, prozaiškumu ir turtingumu... ji tyra ir nesudarkyta, užsilai-

kė liaudies lūpose, neminint kelių dialektinių atmainų...”

Be kitų senovės valdovams daromų rimtų priekaištų, drąsiai galima pridėti ir šis: jiems rūpėjo užkariavimas naujų žemių, bet nerūpėjo gerinimas tautos buities, nerūpėjo žmonių švietimas, nerūpėjo lietuviška kalba, lietuviškos kultūros plėtimas, puoselėjimas. Atsimin-

Jonas Bretkūnas buvo žymus 16-to amžiaus lietuvių rašytojas; taip atrodė jo "Postilė" (evangelijų dėstymas), išleista 1591 m. Karaliaučiuje.

kime: tuo metu, kai visoje Europoje kilo mokslas ir skleidėsi apšvieta, prasidėjo Renansas arba kultūros atgimimas, tai Lietuvoje nebuvo jokios aukštesnės mokyklos! Turtingųjų vaikai vyko į Krokuvą arba Vokietiją mokslui, o vargdieniai-kaimiečiai ir šiaip biednesni žmonių sluoksniai tūnojo varge ir tamsoj!

15-tame amžiuje ir vėliau Lietuvoje buvo net siektasi įvesti lotynų kalbą žmonių gyvenime. Buvo sukurta teorija, būk lietuviai esą romėnų (italų) broliai. Kadais, Nerono laikais, girdi, iš Italijos atbėgo į Pabaltijį žmonės, vadovaujami Palemono, ir čia jie apsigyveno. Esą, lietuvių kalba labai panaši lotynų kalbai, tik reikia ją plėsti. Šią teoriją kūrė grįžusi iš Vakarų universitetų užsikrėtusi humanizmu Lietuvos studentija, pramokusi lotyniškai.

Knygų apie Lietuvą anuo metu rašyta ne tik baltarusių ir lenkų kalbomis, bet ir lotynų. Tarp kitų rašytojų, rašiusių apie Lietuvą lotynų kalba, minėtinas rašytojas Rotundas, kuriuo, pasak tūlų, buvęs Mikalojus Radvila, vienas ano metu Lietuvos didikų.

LIETUVA PO KRIKŠTO.

Pagalba bizūno, papirkinėjimų ir kitokių priemonių, 14-to amžiaus pabaigoje—1387 metais—Lietuva buvo apkrikštyta. Tiesa, ne visa Lietuva buvo ant syk sukatalikinta,—žemaičiai, kaipo atkaklesnė mūsų tautos dalis, tebuvo apkrikštyti tik 26-riais metais vėliau. Daug darbo Vytautas turėjo, kol jiems įkvėpė naują tikybą.

Krikštijant, Lietuvai buvo žadėta, apart dangaus, didžiausias gerbūvis ir laisvė, mokslas ir kultūra. Bet tai buvo apgavystė. Gerbūvius susilaukė tik aukštoji katalikų dvasiškija, kurią kunigaikštis Vytautas apdovanojo mižiniškais dvarais. Tik vienam Vilniaus katalikų vyskupui iš pradžių Vytautas padovanojo 13,215 valakų žemės, o 1429 metais Vilniaus vyskupija jau valdė 32,000 valakų!... Jai tai tikrai buvo gerbūvis.

Na, o kultūrinimas buvo tokis: nemokantieji lietuvių kalbos lenkų katalikų kunigai, atvykę iš Varšuvos, Krokuvos, ar iš kitur, užuot patys mokėsi vietos žmonių kalbos, vertė lietuvių mokytis lenkiškosios, brukdami liaudžiai ponų "kultūrą"! Žodžių, ekonominių ir moralinių skurdas lietuvių tautoje padidėjo po

to, kai Lietuvon įkėlė koją katalikizmo apaštalai.

Visa Lietuvos žmonių buitį griežtai keitėsi po to, kai Jogaila patapo Lenkijos karaliumi ir siekėsi Lietuvą padaryti Krokuvos viešpačių provincija.

Palaiptui lenkų kalba pradėjo išstumti iš Lietuvos didikų palocių ir kunigaikščių dvarų baltarusių kalbą; kai kur kunigų atnešta lenkų kalba sulenkino, ištautino nemažai ir kaimiečių lietuvių, tačiau dauguma lietuvių tautos pasiliko nesužalota; valstiečiai tebekalbėjo tik lietuviškai,—"praščiokiškai"—kaip mokėjo; raštas jiems buvo mažai težinomas; pats miestas jiems atrodė kaž kokia pabaisa,—ištvirkimų, apgavysčių centru, nes jie jo niekad nesuprato ir jis jų nežavėjo, kadangi iš miestų baudžiauninkai tegalėdavo laukti tik ko tai bausis ir kenksmingo.

Ir taip tarp Lietuvos miesto ir sodžiaus buvo praraja: miestų gyventojai kalbėjo baltarusiškai, lenkiškai ir vėliau kai kur vokiškai, gi sodžiaus—lietuviškai.

Nors Lietuvos žmonės jau buvo apkrikštyti prieš pusantro šimto metų, tačiau jiems katalikizmas dar tebebuvo svietimas, jie jo nesuprato. Katalikų dvasiškijos prabangiškas gyvenimas, ištvirkavimas ir nesiskaitymas su liaudies reikalais akstino lietuvių kaimiečius grįžti į pagonizmą, į gamtinių dievų garbinimą—Perkūno ir kitų. Neretai kaimiečiai suklidavo ir su ginklo pagalba guidavo iš savo parapijų dvasiškius.

Kai Europoje sklydo mokslas ir kilo menas, kai Italijoje iškilo pasaulinio masto dailininkai, Leonardas da Vinči, Mykolas Angelo, Rafaelis ir kt., tai Lietuvą dar vis tebedengė tirsti tamsybės debesys, nepraleidžią niekur pragedruliui pasirodyti. Jau buvo atrastas naujasis pasaulis,—Amerika,—žalis, apie kurį sklydo kalbos ir buvo rašomos knygos, tačiau lietuviui baudžiauninkui ir tai mažiau-siai tebuvo žinoma.

Tarp kitų 16-tojo amžiaus pradžioje pasireiškusių naujų idėjų, iškilo protestantizmo ir reformacijos idėja katalikų bažnyčioje. Martynas Liuteris, katalikų vienuolis, sukilo prieš popiežių. Nors 1520 metais jis buvo popiežiaus Leono X-tojo ekskomunikuotas ir nors jam buvo ruoštas Husso likimas—ant laužo sudeginimas—tačiau jo mokymai užkrėtė Vokietiją: liuteronizmą priėmė Prūsai, jį daugumoje pri-

emė latviai ir estai—visi Lietuvos kaimynai.

Apie tą patį laiką buvo atsistoję pasaulinėj arenon dar du popiežiaus priešai: Jonas Kalvinas ir Ulrichas Zvinglis, reformatai, kurių mokslu susižavėjo ypačiai tūli Lietuvos didikai, tikėdamiesi, kad, nugalėjus katalikizmą Lietuvoje, jiems atiteks tie milžiniški žemės plotai, kuriuos valdė katalikų dvasiškiai.

Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu tuomet buvo Zigmantas Augustas, kuris tikėjimo klausimuose laikėsi bešališkai. Jis tik reikalavo, kad nebūtų perdidelių peštynių tarp įvairių tikytojų. 1563 metais Vilniaus seimas nutarė sulgynti visų tikėjamų teises ir Zigmantas Augustas tam nesipriešino. Visą tai labai nepatiko katalikų dvasiškijos vyriausybė.

1555 metais įvykusiame žemaitijos katalikų kunigų suvažiavime vyskūpas Brzostovskis buvo net pasiūlęs įvesti Lietuvon inkviziciją — atskalinę kankinimą ir ant laužų deginimą.

Pats vyskūpas Valančius pripažino, jog vienu laikotarpiu visoje žemaičių vyskupijoje tebuvo palikę tik septyni katalikų kunigai. Tūli jų patapo protestantai, vedė žmonas, tuokėsi, kiti išbėgiojo, o dar kiti, reikia manyti, nespėję išbėgioti, — paliko savo kaulus Lietuvos pušynuose...

Liuteronai ir reformatai-evangelikai su savo tikyba ėjo prie Lietuvos liaudies kitokiais keliais negu lenkai katalikai. Anie siekėsi kunigais padaryti pačius lietuvius, kalbančius liaudies kalba, kad tuo būdu lengviau būtų žmonėms išaiškinti jų tikybos prasmę. Dugiau: liuteronai stengėsi eiti pas liaudį su lietuvišku spausdintu žodžiu ir jo pagalba gauti sau šalininkų lietuvius.

Prūsiose tuo metu buvo dar nemažai lietuviškai kalbančiųjų ir liuteronams rūpėjo padaryti juos savo pasekėjais. Tuometinis Prūsijos kunigaikštis Albertas Brandarburgietis buvo itin uolus liuteronizmo skleidėjas. Tuo tikslu jo įkurtame Karaliaučiaus universitete buvo įsteigta keletas lietuvių kunigams (pastoriams) stipendijų, kad jie patys išmokyti ir savo tautiečiams galėtų dėstyti prigimtoje kalboje tikybą. Be to, Prūsijos valdžia ragino mokančiuosius rašyti lietuviškai, — rašyti religinio turinio knygas, kurioms spausdinti valdžia teikė lėšų.

Visa tai buvo daryta ne dėl to, kad vokiečiai būtų pamylėję Lietuvą bei mūsų tautos kultūrą. Ne! Prūsijos ir vėliau visos Vokietijos val-

dovams, kaip ir jų protėviams, kryžiuočiams, rūpėjo Lietuvą pavergti ir lietuvius ištautinti, suvokietinti; jiems tai ir pavyko atlikti Prūsiose ir, dalinai, Klaipėdos krašte. Ano meto Prūsijos valdovai, teikdami lėšų lietuviškoms knygoms leisti, turėjo tą patį siekimą: su lietuviškos knygos pagalba prisigerinti lietuviams ir vėliau visą Lietuvą pavergti, o lietuvių tautą suvokietinti. Tai buvo ilgų amžių Vokietijos imperialistų troškimai, kuriems lemiama smūgį uždavė Jungtinės Tautos antrojo pasaulinio karo metu.

Tuo būdu lietuviškas spausdintas žodis gimė tarptikybiniėje kovoje ir jis gimė ne katalikiškoje Lietuvoje, bet liuteroniškose Prūsiose. Tai, iš tikrųjų, skaudus antausis katalikų dvasiškijai!

"KATEKIZMAS" IR PO JO.

Pirmąją lietuvių kalba knygą parašė Martynas Mažvydas, kilęs iš Didžiosios Lietuvos, — iš žemaitijos, — kunigaikščio Alberto stipendinikas.

Dar studentaudamas, jis knygą parašė ir ji, kaip sakytą, buvo išleista 1547 metų sausio 8 dieną Karaliaučiuje. Tai buvo gotiškėmis raidėmis spausdinta tikybinė, nedidelio formato, knygelė, pavadinta tokiu ilgą vardu:—

"Chatekizmusas prasty szadei, makslas skaitima raschta yr giesmes del krikščianistes bei del berneliu iaunu nauių sugulditas."

Autoriui, žinoma, visų pirmiausiai rūpėjo apginti ir praplėsti lietuviuose krikščionybę — ypačiai liuteronizmas, — ir jis knygai įžangėlę parašė lotynų kalba, kreipdamasis į Didžiosios Lietuvos kunigus. Mažvydas ragino juos rūpintis lietuvių liaudies tikybine apšvietimu, nes Lietuvoje krikščionybė kabanti kaip ant plauko. Jo žodžiais:

"Daugelis ligi šiol dar atvirai praktikuoja pagonybę ir viešai ją išpažįsta: vieni medžius, kiti upes, tretį žalėlius, kiti dar kitus daiktus garbina, atiduodami jiems Dievo garbę... Kurie burtais užsiima, tie savo dievais skaito Aitvarus ir Kaukus."

Šitokia tuomet buvo tikybinė padėtis Lietuvoje. Dvasiškijos akimis žiūrint, Lietuvos liaudis buvo silpna katalikybėje ir, bendrai, krikščionybės supratime; ji buvo dar vis pu-

siau pagoniška. Prievarta apkrikštyta, ji jau tē katalikizmā lyg kokiā kilpā, užnertā ant jos kaklo.

Knygos autorius kreipėsi į eilinį skaitytoją šiotikiu religiniu eilėraščiu:

Broliai, seserys! Imkit mane ir skaitykit,
Ir tatai skaitydami permatykit.
Mokslo šito tėvai jūsų trokšdavo turėti,
Ale to negalėjo nei vienu būdu gauti...

Kaukus, žemepatis ir Laukosargus pameskite,
Visas velniuvus, deives apleiskite.
Tos deivės negal jums nieko gera duoti,
Bet tur visus amžinai prapuldinti.

Sveikatą, visus daiktus nuog to Dievo turit,
Kurio prisakymus čia manip regit.
Tasai Dievas dangų, žemę žodžiu vienu sutvėrė,
Šitu būdu žmones ir visus daiktus padarė.

Tasai kožnam žmogui vienas gal padėti;
Sveikatą ir palaimą tasai gal priduoti;
Tasai Dievs visus žmones nor didei mylėti,
Dangaus karalystę dovanai nor dovanoti.

Aitvars ir deivės to negal padaryti,
Bet į peklos ugnį veikia gal įstumti...

Po ilgoko ir nuobodaus kreipimosi į skaitytoją, autorius įdėjo knygon lietuvių kalbos abėcėlę, po jos katekizmą ir vienuolika giesmių su gaidomis.

Tokia buvo pirmoji lietuvių kalboje išspausdinta knyga! Aišku, ji nebuvo tobula, gretinant su mūsų dienų rašybos lygiu; ji buvo griežtai religinė, bažnytinė. Nepaisant visko, ji buvo pirmoji lietuvių kalboje knyga! Tame ir reiškiasi jos svarba!

Anuo metu visų europinių tautų pirmosios knygos buvo religinės.

Sakoma, "Katekizmo" buvo spausdintas ribotas egzempliorių skaičius ir ligi šių dienų tesurastas tik vienas egzempliorius, išlikęs Karaliaučiaus archyvuose.

Žymusis lietuvių kalbos tyrinėtojas Kazimieras Būga kadaise sakė:

"Kiekvienas lietuvis, kuriam nors kiek rūpi lietuvių kalba ir literatūra bei jų abidvių istorija, ims džiūgauti gavęs savo rankosna... pirmojo mūsų rašytojo Mažvydo raštus... Mažvydas duoda darbo ne vienam kalbininkui, bet ir kitiems filologijos mokslų atstovams."

Mažvydas parašė iš viso apie ketvertą knygų. Po "Katekizmo" jo svarbiausia knyga buvo "*Giesmės Krikščioniškos*", išleistos po autoriaus mirties. Tai buvo pirmutinis lietuvių giesmynas ("kantičkos"), vėliau tarnavęs pagrindu lietuvių protestantų giesmynams Prūsijoje.

"Giesmės Krikščioniškos" tilpo ne tik vieno Mažvydo kūriniai, — čia buvo įdėta ir kitų, už jį vyresnių ir jaunesnių amžininkų, kaip antai, *Rapailionio*, *Kulviškio*, *Zablockio*, *Vilento*, *Jomanto*, *Rodūnionio*, *Šeidukonio*, *Gedkanto*, *Blotno*, *Marčionio* ir dar kitų. Iš suminėjų ne vienas anuo metu yra gražiai pasidarbavęs lietuviško spausdinto žodžio plėtojime. Visi jie, beje, buvo kilę iš Didžiosios Lietuvos, — daugiausiai iš bajorų, — atkviesti Prūsų valdžios ir išėję Karaliaučiaus universiteto teologijos fakultetą stipendininkais.

Pats žymiausias 16-tame amžiuje Prūsų Lietuvos rašytojas buvo *Jonas Bretkūnas*, gimęs apie 1535 ir miręs apie 1602 m. Jis gimė ir mokėsi Prūsijoje, Karaliaučiuje, ir ten jam teko lietuviškoje parapijoje klebonauti. Privalome atsiminti, jog tuo metu Prūsijoje dar nemažai buvo lietuviškų parapijų, — vadinasi, vokiečiai dar nebuvo spėję lietuvius iš-tautinti.

Bretkūnas parašė nemažai tikiybinių knygų ir išvertė iš graikų lietuvių kalbon Bibliją. Vertimas jam užėmė apie dešimt metų. Sakoma, Bretkūnas vertęs tą knygą labai nuosekliai ir rūpestingai: nesuradęs originalo žodžiui tinkamo lietuviško, vertėjas atpasakodavo jį keliais lietuviškais žodžiais, kad tik būtų suprantamiau skaitytojui. Deja, šis Bretkūno vertimas nebuvo atspausdintas, — pasiliko rankraštį. Gal ir šiandien jis yra kur nors Vilniaus valstybinėje bibliotekoje sykiu su kitais svarbiais senovės raštais, parvežtais po karo Lietuvon. Parašė Bretkūnas ir kitų tikiybinių turinio raštų.

Kai sulėpėjusi Lietuvos katalikų dvasiškijs pamatė, kad protestantai pas lietuvių tautą ei-

PIR MOIE NEDELIOIE AD-
vento Evangelia Matheip.
21 paguldime.

B Alip prisiartinoia Jēsus su Apasch.
Be talais Jerusale sp ir atai Beeph-
gesp / kalnop Alivu / cada siunce ghis dū
pasijunciniu sava bilodams ghiemus?
B **W**ifec

Bretkūno "Postilēs" pirmais puslapis.

na su jai suprantamoje kalboje rašytu ir gyvu žodžiu, kai ji pajuto kad iš po jos kojų traukiasi žemė, ji pradėjo irgi mėgdžioti protestantus.

Vyskūpas Protasevičius 1569 metais parsikvietė būrį išlavintų jezuitų, kuriuos lietuviai vadindavo jezavitais. Vėliau žemaičių vyskūpas Merkelis Giedraitis parsikvietė talkon je-

zuitus ir įsakė jiems mokytis lietuvių kalbos, kad pasekmingiau kovoti protestantus.

Pirmas katalikų dvasiškis, pradėjęs rimčiau rašyti lietuviškai, buvo žemaičių vyskūpos kanauninkas Mikalojus Daukša. Jis išvertė iš lenkų kalbos Ledesmos "Katekizmą" ir Vuiko "Postilę", — abu veikalai buvo išspausdinti 16-tojo amžiaus pabaigoje. Prie

"Postilės" Daukša šitokią įžangą pridėjo lenkų kalba, taikydamas Lietuvos didikams:

"Lietuvių tauta, besimokydama lenkų kalbos, apleidė ir paniekino savo gimtąją kalbą; kiekvienas, kuris tai mato, vargiai bepagrįs už tai. Kur yra pasaulyje tauta, tiek apsilėdusi ir sunykusi, kuri išsižadėtų trijų įgimtų dalykų: savo žemės, papročių ir kalbos?... Gimtoji kalba yra bendras mėlės ryšys, vienybės motina, pilietybės tėvas ir valstybės sargas..."

Gražiai pasakyta, tačiau Daukšos paberti žodžiai Lietuvos bajoruose ir didikuose prigijo tiek, kiek grūdas, numestas ant cementinio šlaito.

Kitas anų laikų žymus lietuviško rašto plėtotojas buvo jezuitų kunigas *Kaštantinas Širvydas* (1564-1631). Jis profesoriavo Vilniaus akademijoje, dėstydamas šventraštį, ir sekmdieniais sakė lietuviškus pamokslus Šv. Jono bažnyčioje Vilniuje. Širvydas parašė pirmą lietuvių kalbos gramatiką ir žodyną. Greta to, jis parašė porą knygų su pamokslais lenkų ir lietuvių kalbomis, kad nemokantieji lietuvių kalbos kunigai galėtų pasinaudoti.

TAUTINĖ LIETUVIŲ LITERATŪRA

Ligi šiol tekalbėjome tik apie religinę, tikybinių literatūrą, pasirodžiusią 16-tame amžiuje lietuvių kalboje. Kitokios tuomet ir nebuvo. Pasauliškė arba tautinė lietuvių literatūra tepražydo tik 17-to amžiaus viduryje. Jos kūrėju buvo taipgi Prūsų lietuvis, *Kristijonas Donelaitis*, kaikiurių šiandien vadinamas lietuviškuoju Homeriu.

Donelaitis gimė 1714 m. sausio 1 d. Lazdynių kaime netoli Gumbinės. Jo tėvai buvo lietuviai, laisvieji (ne baudžiauninkai) valstiečiai. Gimęs neturte, per vargus jis siekėsi ir mokslo. Valstybinėmis lėšomis mokėsi Karaliaučiaus universitete teologijos. Baigęs, patapo protestantų kunigu ir klebonavo Tolminkiemio parapijoje per 37-rius metus, — ligi savo mirties, 1780 m.

Donelaitis buvo didžiulių gabumų vyras: jis mokėsi hebrajų, lotynų, francūzų kalbos. Turėjo retų gabumų ir kitose srityse: savo sugalvotoms bažnytinėms giesmėms pats rašė muziką, skambino savo paties pasidarytą pianą, tekino optikos stiklus, dirbo termometrus ir barometrus.

Dauguma jo parapijiečių buvo baudžiauninkai-būrai: vokiečiai ir lietuviai, — pastarųjų buvo mažiau. Buvo francūzų ir lenkų kolonistų. Donelaitis gerai pažino jų gyvenimą, vargus, sielvartus ir džiaugsmus, jei tokių buvo. Stebėdamas vokiečius dvarininkus, brukančius lietuviams būrams savąją nudailintą formą, bet šlykščią turiniu kultūrą, Donelaitis prieš ją statė lietuvių būrų kultūrą, taurią, žmonišką, padoria savo turiniu, nors ne taip nudailintą savo forma.

Be kitų raštų, Donelaitis sukūrė niekad nemirštamą veikalą "*Metus*", kuriuose yra užfiksuota būrų vargai ir jų priešų niekšybės. Tiesa, kaip kunigas, — panašiai, kaip vėliau Strazdelis, — Donelaitis nešaukė būrus sukilti prieš dvarininkus ir kovoti. Bet jis aiškiai stovėjo baudžiauninkų pusėje: juos užtarė, o dvarininkus rūščiai smerkė.

Nežinau, ar daugelis Amerikos lietuvių yra Donelaičio "*Metus*" skaitę, — kurie neskaitę, turėtų dėti pastangų jiems įsigyti ir perskaityti. Šis veikalas yra išverstas į keletą kalbų; tik neseniai buvo baigtas versti ir į rusų kalbą ir išleistas Tarybų Sąjungoje. Tarybų Lietuvoje Donelaitis statomas ligi šiol pačiu žymiausiu lietuvių literatūros kūrėju. Jo literatūrinės vertybės visuomet ryškiai skaidrins lietuvių kultūros padangę. Donelaitis padėjo tvirtus pagrindus tautinei lietuvių literatūrai, panašiai, kaip Puškinas rusų.

19-tasis amžius buvo kur kas laimingesnis ir vaisingesnis lietuvių tautai literatūrinio požiūriu. Didžiulės Lietuvai reikšmės turėjo Vilniaus universitetas, atidarytas 1803 metais ir išgyvavęs ligi 1832 metų. Čia, be daugelio kitų, mokėsi toki vyrai, kaip *Adomas Mickevičius* ir *J. I. Kraševskis*. Nors abu rašė lenkų kalboje, tačiau pirmasis savo genijalėje pozicijoje idealizavo Lietuvą, o antrasis istoriniuose kūriniuose vaizdavo jos praeitį. Visa tai veikė į tuos, kurie, kad ir lenkiškai kalbėjo, bet jautėsi esą lietuviai. Gyvendamas Francijoje, Mickevičius, beje, bandė rašyti liaudies dainas lietuviškai, tačiau tai buvo tik bandymas.

Vilniaus universitete mokėsi ir *Simanas Daukantas* ir *Motiejus Valančius*, suvaidinę lietuvių literatūroje ir bendrai tautiniame atbudime stambiają rolę, — ypatingai pirmasis, pateikęs žymų veikalų iš Lietuvos istorijos; jo kalba plati, sultinga ir vaizdinga.

19-tame amžiuje iškilo visa eilė rašytojų, rašiusių jau lietuvių kalba ir rašiusių ne tik religinėmis temomis, bet ir tautinėmis. *Dionizas Poška, Simanas Stanevičia, Silvestras Valiūnas, Antanas Strazdas (Strazdelis), Mikalojus Akelaitis, Laurynas Ivinskis, Antanas Baranauškas, Antanas Vienažinskis, Vincas Kudirkas, Jonas Basanavičius, Žemaitė* ir kiti, vis tai vardai, apie kurių kiekvieną galima būtų pasakyti po ilgą paskaitą, bet čia ne tam vieta.

Iš suminėto 19-to amžiaus lietuvių rašytojų ženklyvi yra du: Silvestras Valiūnas ir Antanas Strazdas (Strazdelis). Abu jie buvo baudžiauninkų sūnūs, abu buvo kunigai. Deja, Valiūnas daugiausiai rašė lenkiškai ir jo raštų turinys nebuvo liaudiškas.

Kitaip buvo su Strazdu-Strazdeliu. Šis tai buvo, galima sakyti, tikrasis vargdenių dainius. Jis rašė apie vargdenius, jų gyvenimą; jis veikė kartu su jais, — jis skaitėsi vienu jų. Dėl to bajorai ir aukštesnioji dvasiškija jo labai neapkenė ir jį visai persekiojo.

Tiesa, Strazdelis, kaip ir jo pranokėjas Donelaitis, būdamas kunig, nešaukė vargdenių kovon, sukiliman prieš ponų ir caro valdžią, tačiau jis aiškiai stovėjo liaudies pusėje ir nuolat žnypiėjo pasonėna ponams ir išnaudotojams. Prieita prie to, kad Strazdelis buvo spenduotas iš kunigystės ir, jam mirus, jo kūnas buvo palaidotas nekatalikiškose kapinėse.

Tačiau Strazdelį lietuvių liaudis, baudžiauninkai ir kiti biednuomenės sluogsniai, visuomet mylėjo. Ir šiandien Strazdelis pasilieka vienu mylimiausių liaudies dainių mūsų literatūroje.

Prūsiose buvo kadaise leidžiami lietuviški laikraščiai, bet jie veik jokių rolių nesuvaldino Didžiojoje Lietuvoje. Dar 1832 metais Fredrikas Kelkis leido mėnesinį tikybiniais reikalais laikraštuką „*Nusidavimai apie Evangelijos praplatinimą tarp žydų ir Pagonių*.“ Prieš savo mirtį, Kelkis pradėjo kovoti prieš vokiečių pasimojimą šalinti lietuvių kalbą iš valdžios mokyklų ir žiauriai lietuvių nutautinimo politiką, vienok tai nesulaikė pikty vokiečių žygių.

Fredrikas Kuršaitis, valdžios lėšomis, leido Prūsiose savitiraštį „*Keleivį*“, ėjusį nuo 1849 ligi 1880 metų. Deja, kad ir buvo spausdina-

mas lietuvių kalboj, „*Keleivis*“ neskiepino tautinės sąmonės skaitytojuose. Laikraščio vyriausiu siekimu buvo padaryti savo skaitytojus paklusniais Vokietijos kaizeriui, dvarponiams ir visiems tiems, kuriems rūpėjo išnaukinti (nutautinant) lietuvių Vokietijos ribose.

TARP 1864 ir 1904 METŲ

Numalšinęs 1863 metais maištą Lietuvoje ir Lenkijoje, žiaurus ir sutižęs carizmas griebėsi represijų Lietuvoje. Gal norėdamas atitraukti lietuvių nuo lenkų, gal siekdamasis lietuvių suprovoslavinti ir surusinti, jis uždraudė lotyniškoms raidėm lietuvių spaudą Lietuvoje. Tai buvo 1864 metais.

Nebuvo uždraustas lietuviškas žodis, lietuviška kalba, — ne! Buvo leista kalbėti lietuviškai ir skaityti lietuvių kalboj, bet skaitomas raštas turėjo būti rusiškais raidėmis parašytas! Pati caro valdžia akstino tokias knygas ir vadovėlius spausdinti ir net tam teikė lėšų. Rašytojas Laurynas Ivinskis buvo išleistas net porą kalendorių rusų raidėmis, o vyskūpas Valančius iš pradžių buvo davęs savo *aprobatą* (užgyrimą) leidžiamoms rusų raidėmis lietuviškais žodžiais tikybinėms knygelėms. Tik vėliau katalikų dvasiškijos buvo ppsiziūrėta, jog tokia literatūra gali atitraukti lietuvių nuo katalikų tikybos ir dėl to buvo imtasi prieš ją kovoti.

Kadangi tai buvo prievarta brukama „reforma“, tai visa lietuvių liaudis ją griežtai atmėtė.

Atsimenu, pradžioje 20-tojo amžiaus tūlį gyvenę Amerikoje lietuviai, rašydami laiškus lietuviškiams Lietuvoj, dar rašė rusų raidėmis lietuviškais žodžiais.

Sunku pasakyti, kokios būtų buvę pasekmės, jei lietuvių tauta būtų paklausiusi caro valdžios ir būtų priėmusi *graždanką*. Bet ji jos nepriėmė.

Draudžiant Lietuvoje, lotyniškoms raidėms knygų leidimas buvo perkeltas į Prūsias, iš kur per sieną nešė jas Didžiojoje Lietuvoje knygnešiai ir čia jos buvo skleidžiamos.

Pagaliau 1883 metais Prūsiose buvo pradėta leisti „*Aušra*“, — laikraštis, suvaldinęs nemažą vaidmenį lietuvių tautiniame atbudime. „*Aušra*“ žlugo 1886 metais dėl stokos lėšų. Vėliau buvo leista: „*Varpas*“, „*Tėvynės Sargas*“, „*Ūkininkas*“ ir kt.

Draudimas spausdinti Lietuvoj lotynų raidėmis knygų ir laikraščių tęsėsi ligi 1904 metų ir tai žymiai sutrukdė lietuvių tautos kultūrinę pirmynžangą, jos plėtimąsi.

Tūli, taip vadinamieji lietuviškieji ura-patriotai šiuo metu mėgsta nuolat primesti kalbę dėl lietuviškos spaudos draudimo Lietuvoje rusų tautai, — anot jų, "ruskiams", "maskoliams", ir tam panašiai. Jie puola ne carizmą, kurį kadaise jie patys palaikė, bet visą rusų tautą. Gi lietuviškosios spaudos Lietuvoje atgavimą jie aiškina kaž kokių pripuolamu dalyku, — caro malone ir net carizmui prisilaidinėjotoms nuopelnui.

Nieko nėra toliau nuo tiesos!

Rusų tauta niekad nebuvo lietuvių tautos priešu. Atbulai: rusų tauta visuomet buvo lietuvių tautos seserimi ir tokia bus. Tą patį galima pasakyti apie baltarusių, ukrainių ir kitas slavų ir ne slavų tautas.

Caristinė sistema, o ne rusų tauta buvo lietuvių tautos priešin. Caristinė Rusija buvo skaitoma "tautų kalėjimu", — ir tai sakė patys rusai. Carizmas engė visas tautas lygiai, įskaitant ir rusų. Tik parazitai, visoki dvarponiai, fabrikantai ir didelis dvasiškiškos skaidės, tame tarpe ir lietuvių, sirpo caristinėje santvarkoje ir už ją kovojo, gindami carą, už jo sveikatą net poterių kalbėjo! Kas netsimena Dambrauskų, Laukaičių, Antanavičių, Yčių ir jiems tolygių darbelių!

Rusų liaudis, vadovaujama komunistų partijos, neatlaidžiai carizmą kovojo, vienijo visas tautas ir šaukė kovon carizmui nuversti.

Jeigu caro valdžia sutiko leisti 1904 m. spausdinti lietuviškas knygas ir laikraščius Lietuvoje, tai tik dėl to, kad ji jautė savo sos-to braskėjimą, kad revoliucija klabeno į jos duris, — tai buvo išvakarėse 1905 metų revoliucijos.

1917 metais, užsiliepsnojus Didžiąjai Spalių Revoliucijai Rusijoje, tuojau buvo paskelbtas visoms tautoms, didelėms ir mažoms, lygybės principas ir šiandien tarybinė vyriausybė jo griežtai laikosi. Kiekviena tauta, didelė ar maža, šiandien Tarybų Sąjungoje yra lygi ir turi teisę savo prigimtoje kalboje spausdinti knygas ir laikraščius, — puoselėti savo kultūrą, istoriją ir tradicijas. *Tautinė forma, socialistinis turinys* — šitoks principas šiandien vyr-
auja visoje Tarybų Sąjungoje, taigi ir Lie-

tuvoje, kur lietuviška knyga susilaukė nema-tytų progų klestėti.

Greta kitų didžiulų mokslo ir kultūros srityse darbų, Tarybų Lietuvos Mokslių Akademija pasiryžo greičiausiu laiku paruošti ir išleisti platų lietuvių kalbos žodyną!

LIETUVIŠKAS SPAUSDINTAS ŽODIS AMERIKOJE

Po to, kai Amerikoje baigėsi Civilis Karas ir Lietuvoje buvo panaikinta baudžiava, tūkstančiai lietuvių pradėjo apleisti savo gimtąjį kraštą ir vykti Amerikon. Juos prie to stūmė ir žiaurus 1867 ir 1868 metų badmetis, atneštas pirmiau didelių ličių, o vėliau — sausros.

Šiuo metu sukanka 80 metų, kai Amerikon ėmė didesniais būriais imigruoti Lietuvos sūnūs ir dukros.

Atvykę čion, visvien ilgainiui jie nesitenkino tik savo pilvo prikišimu ir "griešno kūno" apdengimu. Jie pradėjo leisti savo laikraščius ir knygas.

Deja, nedaug šiandien rasim lietuvių, kurie žinotų bent vardą pirmųjų lietuviškų laikraščių, pasirodžiusių šio krašto padangėje. Tai yra dėl to, kad mes dar ligi šiol nesuspėjome išleisti nei trumputės Amerikos lietuvių istorijos. Dėl to, aišku, visi esame verti geros kritikos.

Trumpai, galima pasakyti, jog pirmuoju lietuvių kalboje laikraščiu šioj šaly buvo "Gazietas Lietuviška", išleidinėjusi New Yorke 1879 metais. Jos leidėju buvo Mykolas Tvarauskas, gerokai sulenkėjęs žmogus, tačiau labai mėgęs spausdintą žodį. Menkutis tai buvo laikraštukas, tiek techniniu tiek turinio požiūgiu, — trumpai jis tegalėjo ir gyvuoti.

Kai "Gazietas Lietuviška" užsidarė, Tvarauskas, susitaręs su tik ką iš Lietuvos atvykusiu Jonu Šliupu, partnerystėje leido kitą laikraštuką, "Uniją", bet ir šiai nebuvo lemta ilgai gyvuoti, — tik keletą mėnesių.

Tuomet Šliupas, 1885 m., New Yorke, o vėliau Šenadorj, leido "Lietuviškąjį Balsą", rimtesnį ir darbininkiškos krypties laikraštį. Tai buvo, galima sakyti, rimta pradžia Amerikos lietuvių laikraštijai. "L. Balsas" žlugo po ketverių gyvavimo metų.

Vėliau Šenadorj per porą metų išleidinėjo literatūros ir mokslo mėnesinis žurnalas "Apšvieta", paskui iš Mount Carmel, Pa., apie porą metų ėjo savaitraštis "Naujoji Gadynė"—

abu pažangūs, darbininkiškos krypties laikraščiai, anuo metu vaidinę progresyvę rolę.

Dar vėliau iš Baltimorės išeidinėjo "Nauja Draugija", taipgi darbininkiškos pakraipos savaitraštis, bet jis tegalėjo eiti tik per pusantų metų.

19-to amžiaus pabaigoje Amerikoje gimė dar visa eilė kitų laikraščių: "Garsas Amerikos Lietuviai" (Sendorijj), "Bostono Lietuvos Laikraštis", "Rytas" (Waterburijj), "Valtis" (Plymouth), "Dirva" (Sendorijj), "Lietuva" (Čikagoj), "Katalikas" (Čikagoj), ir kt. Tūli jų gyvavo ilgiau, kiti trumpiau, bet šiandien nei vieno jų nebėra.

Rimčiausią Amerikos lietuvių darbininkiskai spaudai pradži padarė lietuviai socialistai, 1905 metais pradėdami leisti savaitraštį "Kovą" ir 1916 metais mokslo ir literatūros žurnalą "Naująją Gadynę." Abu šitie laikraščiai buvo uždaryti I-mojo pasaulinio karo metu. Apie tai galima būtų pasakyti daug, bet čia ne tam vieta. Tiek galima priminti: geriausias "Kovos" tradicijas šiandien tęsia dienraščiai "Laisvė" ir "Vilnis", o "Naujosios Gadynės" — bertaininis žurnalas "Šviesa", leidžiamas Lietuvos Literatūros Draugijos.

Ryšium su tuo, gal kai kas paklaus: na, gerai, o kokia gi buvo pirmutinė lietuvių knyga Amerikoje? Pasakysiu: ne visai garbinga — tikrai bizniška, tikrai "amerikoniška."

Kai "Gazieta Lietuviška" žlugo, Tvarauskas ėmėsi leisti lietuviškas knygas. Štai jų trejetas: "*Praractvos Michaldos karalienės iš Sabos*" (1880), "*Morfeušas arba išguldymas sapnų*" (1883) ir "*Istorija Ali Babos ir keturiasdešimties razbaininkų*" (1883)!

Kaip matome, bevertės buvo knygos ir jų leidėjai vyriausiai rūpėjo ne apšvieta, o biznis.

Rimtesnio ir visuomeninio pobūdžio knygų leido neilgai gyvavusi *Lietuvių Mokslo Draugystė Amerikoje*, vėliau (1886 metais) įsikūrusi, bet šiandien tik vardą nešiojanti, *Tėvynės Mylėtojų Draugystė*.

1915 metais buvo įkurta Amerikos Lietuvos Darbininkų Literatūros Draugija, gražiai gyvuojanti ir po šiai dienai ir leidžianti moksliniai-visuomeninius, taipgi grožinės literatūros veikalus.

Nemažai apygerių knygų kadaise parašė Dėdė Šernas (Adomaitis), kurias išleido Chicagoje ėjusi "Lietuva"; taipgi Ant. Milukas parašė ir išleido savo lėšomis geroką skaičių knygų,

kurių vertė, deja, labai ribota dėl jų vienšališkumo (klerikališkumo) ir, atvirai kalbant, dėl neliteratiškumo.

Tūlos senosios Lietuvos Socialistų Sąjungos išleistos knygos dar ir šiandien tebeturi savo vertę, bet tūlos jau neatsako šiuolaikiai besikeičiančiam gyvenimo eigai.

Keliolika metų gyvavęs Lietuvos Moterų Darbininkų Susivienijimas taipgi yra išleidęs eilę knygų.

Kiek tai liečia laikraščius, apart "Laisvės" ir "Vilnis", retas kuris lietuviškų laikraščių knygų leidimu užsiima.

Be to, dienraštis "Vilnis" kas metai išleidinėja turtingą ir įdomų metraštį, kalendorių.

Suėmus viską daiktan, bėgyj pastarųjų 60 metų Amerikos lietuviai bus išleidę keliolika šimtų įvairiais pavadinimais knygų.

PRAEITIS IR ATEITIS.

Praėjus 400 metų nuo pasirodymo pirmosios spausdintos lietuvių kalba knygos, ne vienam gal atrodys, jog daug kas galėjo būti kitaip negu buvo. Taip, galėjo! Žvelgdama atgal, ne tik tauta, bet ir individualas, suranda kreivai nuženktų žingsnių, bereikalingų iš kelio pasukimų ir kitokių klaidų. Vienok, kas praėjo, — nebesugrįš. Istorija studijuojama ne tam, kad ją pataisyti, bet tam, kad iš jos įgytoms pamokomis galėtume ateitį pasiekmingiau vairuoti ir išvengtume padarytų klaidų.

Bendrai, lietuvių tauta niekur nepasirodė paskutinėje progrose, nors jai teko išgyventi pasibaisėtinais sunkių krizių, ilgį metai priespaudos ir pažeminimo, — pažeminimo nuo savų ir svetimų!

Šiuo metu, Lietuvai esant tarybine respublika, man rodosi, jai atsidarė plačiausi vartai į ekonominį gerbūvį ir kultūrinį pakilimą. Jei tik karo nebus, jei tik Lietuvos liaudis galės ramiai ir be baimės kurti naują, socialistinį gyvenimą, tai neužilgo džiaugsimės ir mes, Amerikos lietuviai, savo tėvų krašto laimėmis!

Tuo tarpu mes patys, susipažinę kiek tiek su painiais lietuviško spausdinto žodžio kekliais, eitais per 400 metų, padarykime savo išvadas. Pirmiausiai: rodykime daugiau meilės spausdintam lietuviškam žodžiui; išmokime jį. Pamylikime gerą knygą, gerą laikraštį, kovojantį prieš melą, prieš apgavystes, už darbo žmonių interesus ir mūsų tautos gyvybinius reikalus.

Suraskime savo bute vietos gerai lietuviškai knygai, — pamėgkime ją. Netraktuokime jos, kaip nepageidaujamo svečio. Tvirtinkime Lietuvių Literatūros Draugiją, vienintėlę Amerikos lietuvių organizaciją, per virš 30 metų aprūpinančią mus knygomis, — išleidusią 53 paskirus leidinius.

Tenka stiprinti Lietuvių Darbininkų Susijungimą, fraternalę organizaciją, bet drauge ir kultūrinę, leidžiantį organą "Tiesą", lrošūras, paskaitas, traukianti savo pastogę jaunimą ir senimą.

Akstinkime mūsų jaunimą susipažinti su savo tėvų ir protėvių nuoveikiais lietuviško žodžio išlaikyme. Tegu jis tą žodį brangina, prisidėdamas prie mūsų bendro kultūrinio darbo, prie dramos ir dainos.

"Tegu skamba mūsų dainos po šalis pla-

čiausias!..." Lai šitie poeto žodžiai būva įkvėpimu ir pamoka, kad kiekviename pasaulio kampelyje, kur tik yra lietuvių, skambėtų gražioji ir žavingoji mūsų liaudies daina!

Ir visuomet žinokime tą tiesą: lietuviškam žodžiui išlaikyti kertiui akmeniui yra lietuviškas laikraštis, lietuviška knyga, užgimusi prieš 400 metų!

Mokėjimas savo tėvų kalbos, pažinimas jos kultūros ne tik nepakenks, bet padės mums sąlydžiau veikti išvien su demokratine Amerikos visuomene jos kovoje dėl taikos palaikymo, dėl demokratių teisių ir civilinių laisvių apgynimo ir šviesesnio rytojaus užtikrinimo mūsų kraštui ir visam pasauliui.

Tik visi sutelktomis pastangomis veikdami, užtikrinsime gražesnį ir laimingesnį rytojų sau ir būsimoms mūsų gentkartėms!

IŠTRAUKOS IŠ POEMOS "UPĖ"

TEOFILIS TILVYTIS

Palaimintas žydras skaidrumas minčių,
Jos pramuša rūką ir ūkanų sieną,
Per ją aš pavasario kvapą jaučiu,
Girdžiu atplasnjančią pergalės dieną.
Ji lekia, kaip švidras, didžiausiu greičiu,
Aplėbus troškimą vienintelį vieną:
Nušviesti man protą dainos kaspine,
Kad žmonės nekeiktų už melą mane.

Daug metų šie posmai per gyslas pulsavo.
Tariausi sau vienas—tylėti gana,
Tai kas kad šiais žodžiais senovės dainavo,
Nekinta per šimtmečius liaudies daina,
Skambėk per žemelę, švelnioji oktava,
Brolybės ir laisvės jausmų kupina!
Parinkęs aš žodžius pačius paprasčiausius,
Mėginsiu išgauti jais tonus šilčiausius.

Prieš ketvirtį amžiaus drugelio sparnais
Skrąjojau padangėj, kaip šilko pūkelis,
Kaip aras lekiojau snieguotais kalnais,
Sukausi, kur mirksi žvaigždynų akelės,
Laikiausi aukštybėj, plasnodams delnais,
Vis toldamas į erdvę nuo tėvo pirklės.
Dažnai aš užmigęs dabar taip skrendu,
Bet rytą po kojom vėl žemę randu.

Iš aukšto žiūrėjau į dirvą vargingą,
Rėpliojancius žmones žingsneliais skruzdžių,
Mane vien kerėjo, kas buvo audringa,
Nusukdavau žvilgsnį nuo plėmų skurdžių,
Giliai išgyventos akimirkos dingo,
Taip pat kaip išnyko sapnų daug saldžių.
Dabar aš, kaip žemės tasai vabalėlis,
Džiaugiuosi, kai duonos yra gabalėlis.

Praeinantį žmogų aš niekais laikiau,
Jis žygiuose mano tik maišės po kojų.
Kai deganti kulka virš miestų lėkiau,
Nejausdamas žemėn nupulti pavojų,
Kaip liepsna, maištingom idejom degiau,
Su proto galiūnais daug metų kovojau.
Ant mėlyno, saulės nužerto, dangaus
Aplink nesimatė man proto lygaus.

Rinkausi aš mokslą, kaip kortą lošėjas,
Kuri jų laimingu mane padarys?
Ir pakulų kelnėm iš lauko atėjęs
Virš bokštų sukausi, tartum vyturys.
Čiulbėjimu mano aplinka grožėjos,
Būreliais apstojus mokyklų duris:
"Žiūrėk, kaip staiga jis į aukštį pakilo!
"Kaip skardžiai jis dainą į padangę pila!"

žinok, pačirškėjus reiks tūpt ant vagos
 Ir kirmino ieškot po grumstais dirvono,
 Reiks knistis į gelmę velėnos pilkos,
 Nežiūrint į balsą ir skardų, ir ploną,
 Danguj debesėliai kai pūkas linguos,
 O tu iš tos dirvos krapštysi sau duoną.
 Ir kur gi gulėjo šios mintys tada?
 Daug kartų mažesnė būt buvus klaida!

Kaip debesio pluoštai kad saulę užstoję
 Keliauja per krūmus, per kalvas, lankas,
 Taip lygiai vaikystės paveikslai klajoja
 Po užkampius sąmonės mano plikus,
 Už debesio saulės padykus kvatoja,
 Palikus mums drėgmę, miglas ir rūkus.
 Ar aš ne išminčius, ar ne filosofas,
 Kai, pietus pavalgęs, raivausi ant sofos?

Aš mėgau protauti, ieškoti prasmės
 Ir džiaugtis, kaip šviesiai pasaulis sukurtas,
 Ne vieną jam posmą sudėjau giesmės,
 Vaizduodamas džiaugsmą, gyvenimo burtus.
 Bet ką aš sukūręs esu iš esmės?—
 Pašokstu nuo lovos, kaip yla įdurtas.
 Kas liks iš tų miežių, atsikyrus pelus?
 Ir sėkla netikus, ir skystas alus.

O savaitės švilpė ir mėnesiai ritos,
 Gyvenimas veržės naująją vagą,
 Kiekvienas šviesesnis pavasario rytas
 Užpildavo sielą troškimų banga,
 Ir didžiosios mintys, audrų išvartytos,
 Ant dugno rikiavos kitokia tvarka:
 Jos visos, kaip viena, palinko į kairę,
 Kur plakės raudona gyvenimo gairė.

Kai paukštis, nutūpęs ant medžio šakos,
 Dairiausi į žemę, kur žmonės rėpioja
 Siaurus, sukryžiuotuos betono takuos,
 Nors erdvės, kaip pirma, dar tebevilioja.
 Bet šičia patyriau aš jėgą traukos,
 Ir sunkiai ant medžio aš kojas dėliojau,
 Matyt bus pavargę, jaunuoli, sparnai,
 Kuriuos tu padangėm plaki jau senai.

Staiga, apsidairęs į plunksnas, į kojas,
 Stebėjaus, koks menkas patsai aš esu.
 Jaučiausi, lyg būčiau daug metų miegojęs
 Ant šilko kalnelio, pūkuose dausų:

Aplinkui gyvenimo medis šakojos,
 Jį plovė upeliai keisčiausių garsų.
 Pats būdamas dainius, jaunuolis, skaistvei-
 Klausiausi to choro aš, galvą nuleidęs. [dis,

Girdžiu aš—įvyksta sprogimas širdy
 Ir išvados prote jau pradeda pintis,
 Prasmė tos gyvybės iškyla didi,
 Tą prasmę jau bando sugauti ir mintys,
 Ir paukščių kelius jau pamesti žadi,
 Išpaikėliu buvęs, jau pradeda gintis.
 Taip pradedi tyliai tu augti ir bręsti,
 Bet daugel dalykų dar tau nesuprast.

Ieškodamas duonos žmonėse knislaus,
 Šnairavo jų žvilgsniai, veidai jų liepsnojo,
 Nupurtė vėjelis šiurpumo baisaus:
 Į kairę—žmogutis molyne baksnojo,
 Jį prakaitas plovė sūrus iš viršaus,
 Kur čiurkšlėmis veržės iš veido artojo.
 Teisybė, duonutė jo buvo skani,
 Bet jos iškasimas nupurtė mane.

Jo gyslomis veržės nualintas kraujas,
 Širdis jo tuskėjo, kaip smūgiai akmens,
 Grūdai į arimą byrėjo iš saujos,
 Jie, žemėn įšalę, speigus pragyvens,
 Pavasarį kelsis jų atžalos naujos,
 Maitinamos sultim trąšos ir vandens.
 Daigai išlapojo, subrendo ir varpos—
 Vyresnis jo brolis jau perima darbus.

Į dirvą ateina kiti vabalai,
 Su rankom minkštutėm, bet siela granito,
 Jų nugaras dengia minkšti riebalai,
 Iš prakaito skurdžiaus jie šimtmečius mito.
 Visą supratau aš, bet jau per vėlai,
 Man uždangą amžių nuo veido nukrito:
 Plačiai išsiliejo į kraują skriauda—
 Aš genijum keršto jaučiausi tada.

Ir žvilgsnis kitokį jam blizgesį gavo,
 Ir veidas ištiso į formas rimties.
 Jau protas gilesniais kanalais bangavo,
 Jis buvo aštrus ir plačios apimties,
 Vaikystės sapnai pamažu išgaravo,
 Nusėdę, kaip rūkas, dugnan praeities.
 Kasdieną ryškėjo man vaizdas artojas,
 Kad kelsis iš dumblo į laisvę rytuojas.

F. D. Rooseveltą Prisiminus

DR. A. PETRIKA.

Jau tuoj bus du metai, kai mirė buvęs J. A. V. prezidentas *Franklin Delano Rooseveltas*. Neabejotinai, tai buvo vienas gambiausių šio krašto valstybės vyrų! Per šį palyginti trumpą laiką jau net keli autoriai pasimojo nušviesti velionies asmenį, gyvenimą ir darbą. Pastarųjų kelių mėnesių eigoj išėjo dar dvi knygos, teigiamai, ir jo atžvilgiu palankiai, nagrinėjančios daugiaspalvį Roosevelto gyvenimą ir plačiąsą jo politikos bei visuomenės

FRANKLIN D. ROOSEVELT

darbą. Viena jų parašyta buvusios ilgametės jo sandarbininkės, Darbo Sekretorės jo kabinete, p-lės *Frances Perkins*, pavadinta "*The Roosevelt I Knew*," o antra jo sūnaus *Ellio* Roosevelto, antrašte "*As He Saw It*." Tai vis gausi medžiaga būsimai Roosevelto biografijai. Pradėsimė su pastarąja.

E. Rooseveltas, kaip aukštas aviacijos kabininkas, netik dažnai su tėvu intymiais savo

krašto ir pasaulio politikos reikalais pasikalbėdavo, bet jis turėjo retos laimės dalyvauti ir tarptautinėse konferencijose, kuriose mūsų velionis prezidentas svarstė karo bei taikos reikalus su Tarybų Sąjungos ir Britanijos valdais. Jam buvo iki smulkiausių detalių žinomi tarimai bei svarstymai Argentijoje, Kazablankoj, Kaire, Teherane ir Jaltoj; jam gerai pažįstami yra maršalas Stalinas, Čiurčilas, Čiang Kaišakas ir kiti žymūs užsienių vadai. Kalbamųjų konferencijų metu, ar tuoj po jų, Elliotas su tėvu ten iškeltais klausimais dažnai kalbėdavosi "ik trejų gaidelių." Dėl to jo knygoje patiekti daviniai yra pilnai autentiški, ne antraeiliai ar trečiaeiliai paskalai ir ne "devintas kisieliaus vanduo," kuriuo taip dažnai operuoja toli nuo tų istorinių sanskridžių būvę politikai, žurnalistai ar radio komentatoriai. Dar daugiau, autoriui buvo žinomos visos užkulisinės intrigos, kurios nėra įrašytos posėdžių ar konferencijų protokoluose!

Knygos įvade autorius pasisako, kodėl jis tą knygą rašė ir kokie būtent motyvai jį tam darbui skatino. Jis sako, kad jam esą baisu pamanyti, prie ko veda tokie šovinistiniai žygiai, kaip Čiurčilo kalba Fultone, kurioje jisai ragino Ameriką sudaryti militarinį bloką su Anglija prieš T. S-gą, Amerikos atominių bombų nenutraukiama gamyba, besaikis ginklavinimas, rimtų pažadų bei sutarčių laužymas, prieštarybinė propaganda Jungtinių Tautų posėdžiuose ir bendrai kylanti nesantaika tarp vyriausių karo meto bičiulių. Jeigu padėtis nebus pataisyta, nebus atsteigta vieningumo dvasia, teigia autorius—*trečio pasaulinio karo neišvengsime!* O jeigu tai įvyktų—žlugtų ne tik žmonės, bet ir visa civilizacija. Autorius mano, kad mūsų kraštą dar būtų galima įstatyti į taikos kelią, kurį nurodė jo tėvas, ir išvengti katastrofiškos alternatyvos.

Autorius savo užrašus pradeda nuo 1941 m. rugpj. 8 d., kai jisai sutiko savo velionį tėvą Argentijos uoste (Kanados pakrantėj), kurin jį buvo atvežęs Am. kreiseris "Augusta." Į tą slaptą sanskridį su visa svita šarvuočiu "Prince of Wales" atvyko ir Anglijos to meto

premieras Čiurčilas. Tai ten buvo pagamintas paskilbusis *Atlanto Čarteris*, kuris savo toli siekiančiom težem tuomet nustebino pasaulį ir galiau tapo vadovaujančia žvaigžde, rodančia santarviniams kelią į pergalę.

Jau šiame pirmam posėdy Rooseveltas turėjo rimtų susikirtimų su Čiurčilu, kuris norėjo 1), kad Amerika tuč tuojau paskelbtų Hitleriui karą ir 2), kad sumažintų karo reikmenų siuntimą T. S-gai, o kuodaugiausiai jų siųstų Anglijai. Buvo aišku, jog T. S-gos karo jėgomis Čiurčilas *nepasitiki* ir tik spėlioja, "kada rusai suklups"? Gi susmukus Tarybų frontui Europoje, teigė Čiurčilas, visa karo medžiaga teksianti vokiečiam, o anglai "kovosia iki galo." Rooseveltas sakė, kad pagalba siunčianti Anglijai tik didina ir taip jau didelę karo reikmenų krivę, kad anglų armija *neturi su naciais, kontakto*. Gi rusai kovoja nacių, juos naikina, jų jėgas mažina, todėl reikia juos remti, reikia jiems padėti, nes juo daugiau nacių rusai išnaikins, tuo mažiau jų liks ir tuo bus mums lengviau! Čiurčilas negalėjo per daug Rooseveltui spirti, nes abiem buvo aišku, jog Anglija be Amerikos pagalbos *negalės fronto išlaikyti*, ji turės kapituliuoti. Liežuviu, tiesa, Čiurčilas Taryboms "padėjo," tačiau tai buvo tik tuščia politinė retorika, bevertės frazės. Aktualiai gi—jisai *norėjo*, kad "Hitleris ir Stalinas sunaikintų vienas kitą," kad po karo Britanijos imperialistiniai siekiai nenukentėtų. Rooseveltas gi norėjo apkarpyti kolonialę Anglijos galią, duoti jos pavergtiems žmonėms daugiau laisvės ir galiau leisti jiems savarankiškai tvarkytis. Rooseveltas savo sūnui sakė, kad Čiurčilas yra tikras reakcininkas, kad jisai gali Anglijai vadovauti *tik karo metu* ir kad po karo tos šalies žmonės *juo nusikratys!* Tai buvo tiksliai pranašystė, taip ir įvyko.

Svarstant *Atlanto Čarterį*, Čiurčilas, pirštu Rooseveltui grasindamas, dramatiškai pro dantis prakošė: "Ponas prezidento, aš manau, jog Tamsta bandai griauti Britų imperiją! Kiekviena sąvoka, kurią tik Tamsta pokarinio pasaulio atžvilgiu proteguoji, tai ryškiausiai rodo. Bet nežiūrint visa to, mes žinome, kad Amerika yra *vienintelė* mūsų viltis ir *Tamstai* žinoma, jog *mes* taj žinom. *Tamstai* žinoma, jog *mes* žinome, kad be jūsų pagalbos mūsų imperija neišsilaikys."

Tą pačią mintį Čiurčilas puoselėjo ir 1943 m. Kizablankos konferencijoje: 1) juo daugiau

paramos Anglijai, o mažiau T. S-gai, 2) juo toliau atidėlioti antro fronto Europoje atidarymą, jei jau ir negalima visai tos minties atsisakyti.

Nors Čiurčilas Argentijoje ir pasirašė *Atlanto Čarterį*, bet jis visom keturiom prieš jo teigiamus kovojo. Tradicinės 17-to amž. Britų kolonialės politikos jisai keisti nemanė, nes kolonijų išnaudojime ir pavergime glūdinti "Britanijos galybė ir didybė."

Kazablankos konferencijoje buvo nukalta nauja "besąlyginio pasidavimo" frazė, nutarta tuoj pulti Siciliją, pasmarkinti kovą Burmoje ir palengva ruošti prie atidarymo antro fronto vakarų Europoje (1914 m.)—Francūzijos invazijos. Aišku, kad čia buvo padaryta kompromisas Čiurčilo naudai, o T. S-gai pažvytruota ateities viltimi ir pažadais... Rooseveltas sakė, jog tokia jau esanti karo logika: šį kartą padaryta kompromisas Čiurčilo naudai, kad kitu kartu būtų galima padaryti nuolaidą Stalinui. Net Kairo konferencijoje (Egipte) Čiurčilas vis dar priešinosi antrojo fronto planams, nors tuomet R. Armija jau buvo paėmusi Kieų ir artinosi prie Lenkijos.

Rooseveltas buvo nepatenkintas nė padėtim Chinijoje, jam rūpėjo tenaitinis "karas" prieš japonus, kuris *suvis nebuvo vedamas*, nežiūrint teigiamų spaudos pranešimų. Čiang Kaišekas aimanavo, būk jo kariuomenė nesanti paruošta. Rooseveltas tai matė, tačiau jisai negalėjo suprasti va ko: kodėl Čiang Kaišekas laiko geriausius savo kariuomenės dalinius šiaurvakariuose, ištatęs juos prieš savo tautos liaudį-komunistus, o nekovoja prieš įsiveržėlius japonus? Tai patvirtino ir gen. Stilwell.

Iš Egipto Rooseveltas nuskrido į Teheraną (Iraną), kur jisai konferavo su maršalu Stalinu. Iš pat pirmo susitikimo Rooseveltas pamatė, jog su Stalinu jisai galės susitarti *lengviau*, negu su Čiurčilu ir, kaip vėlesni įvykiai parodė—jisai nenusivylė. Kai Rooseveltas Stalinui parodė antro Europos fronto planą, Stalinas pažiūrėjo jin ir tuoj užklauso—"Kada"? Rooseveltui rolė dažnai buvo taikintojo Čiurčilo su Stalinu, nes tarp jų buvo gana daug susikirtimų. Čiurčilas vis dar norėjo antro fronto atžvilgiu delsti, bet Rooseveltas jam sakė, kad toliau atidėlioti negalima, nes R. Armija jau Lenkijoje ir gal tuoj visai tasai frontas bus *nereikalingas*, nes *vieni rusai vokiečius sunu!* Galiau tapo susitarta nacių

pulti iš vakarų ir kartu iš Viduržemio jūros, per pietinę Francūziją, gi Raud. Armija spaus iš rytų. Stalinas pažadėjo pulti japonus Mandžūrijoje, kai tik, vokiečius nugalėjus, spės perkelti savo kariuomenę Sibiran.

Šia proga Rooseveltas skundėsi savo sūnui, kad jo State Departmentas su juo nekooperuoja, kad jo pareigūnai dažnai tiksliai delsia ar net nuslepia dokumentus, kuriems prezidentas nepalankus. Tūli jų esą taip pro-britiškai nusiteikę, kad nori iki raidės sekti anglių užsienio politiką. "Oi tie karjeros diplomatai," aimanavo Rooseveltas.

Rooseveltą nervino Britų politika ir Graikijoje, kurioje anglių kariuomenė, amerikonių "lend-lease" ginklais, žudė partizanus, kurie per keturis metus kovojo prieš okupantus nacių.

Jaltos konferencijoje, Kryme, E. Rooseveltas nedalyvavo, bet jį gerai apie ją informavo ten dalyvavusi jo sesuo Anna ir kiti ekspedicijos nariai. Jaltos susitarta dėl vokiečių demilitarizacijos ir reparacijų. T. S-gai pripažinta teisė atgauti iš Japonijos pietinę Sachalino dalį bei Kurilių salas, o Stalinas pakartojo savo pirmesnį pažadą stoti karan prieš japonus.

Baigdamas savo knygą E. Rooseveltas reiškia pasipiktinimą tais mūsų vyriausybės pareigūnais, kurie dieną-naktį gamindina atominės bombos ir pusiau atvirai kalba, jog reikisia prieš mūsų seną talkininę (T. S-gą) kariauti "dar prieš 1948 metus."

Aišku, kad ši E. Roosevelto knyga labai nepatinka militaristiniams nusiteikusiems mūsų krašto reakcininkams ir jie dėl to visaip linkina knygos autorių. Tačiau pažangesnioji Amerikos visuomenės dalis mokės įvertinti autoriaus darbus ir idealus!

II.

Antroji knyga, p-lės Perkins "The Roosevelt I Knew," nušviečia Rooseveltą keturių metų New Yorko valst. gubernatoriavimo ir dvylikos metų prezidentavimo laikotarpiu. Pati knygos autorė pasisako, jog ji yra velionies naudai šališka, nes esanti šimtais saity su ilgametį visuomenės ir politikos darbą surišusi su jo gyvenimu bei darbu, taigi vietomis ji gal ir nebūsimanti šalta epikė ar objektyvi istorikė. Tačiau visai tai, ką ji rašo—skaitytojų nepaprastai domina, intriguoja. Skaitydamas lyg

ir matai tą didžiulį fotomontažą, vaizduojantį Rooseveltą visuomeninės raidos etapą.

Apie Roosevelto asmenį ji sako, kad jis buvęs teisingas, politiniai sąžiningas ir visuomeniniai padorus; kad jis nuoširdžiai mylėjęs žmones ir žmonės nebuvę jam abejingi. Net politiniai jo priešinai rodę jam neabejotinos pagarbos, nes tai buvęs žmogus gilių demokratišnių įsitikinimų, nekenčęs išnaudojimo ir prispaudo, geidęs visiems laisvės ir žmoniško gyvenimo. Žodžiu, tai buvęs toksai nuoširdus humanistas, kokių pasaulyje mažai.

Kai 1928 m. N. Y. valst. gyventojai išsirinko Rooseveltą gubernatoriumi ir pasiuntė į savo sostinę Albany, jis ten rado jau dešimtį metų besidarbuojančią socialinio humanizmo srityje p-lę Frances Perkins, kurią toms pareigoms buvo paskyręs buvęs gubernatorius Alfredas Smith.* Rooseveltui patiko F. Perkins, kaip profesionalės "social worker," darbas ir šilta jo pirmtako rekomendacija, todėl jis ją paskyrė *Industrijos komisioniere*. Šias pareigas ji ėjo per keturis metus, kol 1932 m. Rooseveltas buvo išrinktas krašto prezidentu ir ją paskyrė Darbo Sekretore savo kabinete. Siose pareigose ji išbuvo iki 1945 m. Taigi didelė Roosevelto darbo dalis, kaip gubernatoriaus ir prezidento—ėjo per jos rankas. Dėl to vietomis gali atrodyti, kad ji savo knygoje per dažnai vartoja pirmojo asmens vienskaitos vardininko asmeninį įvardį—"aš," kad ji per daug laisvai naudojasi daugiakalbės moters prerogatyva, ar net lengvabūdiškai save reklamuoja. Knygoje, neabejotinai, yra šalutinių ekskursijų, kurių buvo galima išvengti.

F. D. Rooseveltas pradėjo savo politinę karjerą 1910 m., kai jį Dutches apskritis išrinko N. Y. valst. Seimo senatoriumi. Sekamais metais jisai Seime pasižymėjo kova prieš suką Tammany Hall politiką.** Jau tuomet tos klišios politikieriai sakė:—"Awful arrogant fellow, that Roosevelt"! (Didelis arogantas tasai Rooseveltas) Kai 1912 m. demokratų partija išstatė kandidatą į prezidentus liberalą W. Wilsoną, Rooseveltas, kaip ir visi to meto pa-

*Tammany Hall, tai N. Y. miesto demokratų orga-

nizacija. Jos nariai bei viršininkai pasižymėjo suktobėmis, parsidavimais ir žulčių-politikierių globėjimu. Per daugelį metų T. Hall kontroliavo N. Y. miesto ir dalinai pačios valstijos politiką. Rooseveltas atsiskė su ja skaitytis ir nuo to laiko ji liko veik nieko nereikšiančių demokratų klubui.

žangesnieji piliečiai, smarkiai darbavosi jo išrinkimui. Prezidentas Wilsonas įžiūrėjo Rooseveltą ne tik asmens gabumus, bet ir sąžiningą politinį griežtumą, jo ryžtingumą. Dėl to, tuoj po rinkimų, jį paskyrė laivyno sekretoriaus padėjėju. Rooseveltas aistringai jūrą mylėjo ir džiaugėsi savo paskirtimi. 1913 m. kovo mėn. jisai išsikėlė Washingtonan ir ten išbuvo iki pat Wilsono administracijos galo— aštuonis metus.

1920 m. San Francisco konferencijoj demokratų partija išstatė Rooseveltą kandidatų šalies vice-prezidento pareigoms, o J. Coxą prezidento. Rinkimus laimėjo respublikonas W. G. Hardingas, bet Rooseveltas rinkiminio vajaus metu daug ko išmoko: jis subrendo politinai ir ryškiau nustatė savo liberalines pažiūras. Tačiau 1921 m. rup. mėn. jį ištiko didžiausia jo gyvenimo tragedija—jis susirgo paralyžium, ir tik jo dinamiškos jėgos bei realistišės drąsos dėka išliko gyvas! Ligos metu, jo žmona Eleonora rūpinosi išlaikyti vyro politiniai-visuomeninį sąsają su įtakingais to laiko žmonėmis. Šis glaudus kontaktas kėlė ir tobulino Rooseveltą ryžtą, didino jo liberalinius pradus. Ji supažindino savo vyrą su tokiom stambiaiom Moterų Amatinių Unijų Lygos vadovėm, kaip Rose Schneiderman ir Maude Schwatz, kurios jam nušvietė tas nepakenčiamas sąlygas siuvelyklose bei audinyčiose, kuriose merginos dirbo po 13 valandų kasdieną, šešias dienas už 4 ar 5 dolerius savaitinės algos; kur džiova ir kitos ligos be pasigailėjimo skynė tas jaunas moteris. Jos parodė jam baisų vaizdą Triangle jekučių siuvelyklos gaisro,* kuriame žuvo dešėtkai jaunų moterų. Visa tai paliko Rooseveltą šamonėje neišdildomą įspūdį ir jis visą savo gyvenimą tai atminė, jis paliko visam laikui unijų draugu! Gal dėl to jisai prezidentavimo metu visuomet stėjo už kolektyves unijų derybas su samdytojais.

Paralyžius sukaustė Rooseveltą ilgiems metams. Per 7 metus jisai tik du kartu galėjo viešai pasirodyti: 1924 m. demokratų partijos konvencijoj New Yorke ir 1928 m. tos partijos Houstono (Texas) konvencijoj, nominavusioj Al. Smithą prezidento urėdui. Smithas, aišku, norėjo, kad N. Y. valst. liktų demokratų partijos kontrolėje ir padėtų jam rinkimų vajaus metu. Geresnio žmogaus partija ir Smithas ne-

*Triangle gaisras įvyko New Yorke 1911 m. kovo 11 dieną.

numatė, kaip F. D. Rooseveltą. Taigi nors ir labai nenorėdamas (daktarai jam patarė dar bent metus gydytis), Rooseveltas sutiko kandidatuoti ir buvo išrinktas gubernatoriumi.* Prezidentu buvo išrinktas rep. H. Hooveris.

1928 metais dem. partijai buvo pilni nepasisekimų. Jų kandidatas j. prez. (Al Smithas) nepaguožiamai pralaimėjo, respublikonai juos "nušlavė nuo žemėlapio."

Besiartinant 1932 m. rinkimams, buvo aišku, jog demokratui nominuos Rooseveltą prezidento vietai. Hooverio administracija per keturis metus galutinai susikompromitavo. Šalyje buvo apie 16,000,000 bedarbių, kurių gretos vis didėjo ir jokių vilties pragiedrulių nesimatė, nežiūrint dažnų Hooverio raminimų, būk "gerbūvis esąs tik už kampo." Nacionalės įplaukos nukrito nuo 81 bilijono iki 39 bilijonų dolerių. Be to, 1931 m. pirmojo pasaulinio karo veteranai suruošė eiseną į Washingtoną ir ten reikalavo darbo ar duonos! Anacostia pelkės buvo pilnos veteranų šėtrų. Hooveris ne tik kad nenorėjo bet kuo veteranams padėti, bet dar užsiundė juos policija, kuri lazdomis ir revolveriais išvaikė juos. Buvo nušautų ir sužeistų. Visoje šaly kilo Hooverio mušėikomis pasipiktinimas. Sekamas metais balsuotojai iššlavė lauk ne tik politinę Hooverio mašiną, bet ir kitus respublikonus, kurie tik buvo valdvietėse.

Rooseveltas įvesta į Washingtoną (1933 m.) didžiausiu triumfu! Tačiau jisai ten nerado "rožėmis išklotos sosto." Jam teko rūpintis bedarbių šalpa ar darbu, organizuoti pakrikusią pramonę bei kredita, atsteigti republikonų sutrauktus diplomatinis ryšius su užsieniu (T. S-ga) ir be paliovos kovoti prieš savo krašto "ekonominis rojalistus," kurie buvo ilgos respublikonų administracijos metu nepaprastai įsigalėję. Tik įžengęs į Baltuosius Rūmus Rooseveltas paskelbė šio krašto žmonėms *Naują Dalybą*, naują gyvenimo progą, prieš kurią tuoj sukilo visos reakcinės palėpės. Buvo skelbta, būk Rooseveltas esąs priešinąs biznui, norįs sugriauti "free enterprise" ir visą ekonominę kapitalo sistemą. Gi, tiesą sakant, griauti jau nebebuvo ką, nes viską respublikonai buvo sugriovę!

Roosevelto administracija per 4 metus žymiai sumažino nedarbo slogutį ir šalis palen-

*1930 m. N. Y. v-ja vėl išrinko Rooseveltą naujam 2-jų metų gub. terminui.

gva pradėjo ekonominiai atsigausti. O kai atėjo nauji 1936 m. rinkimai—niekas nė nesvajoto apie kitą prezidentą, kaip Rooseveltą. Jam itin padėjo jo įsteigti geri santykiai su darbo unijom ir net komunistais. Visi pažangesnieji piliečiai stojo į jo pusę ir antru kartu išrinko jį prezidentu.

Daug buvo kalbėta kai dėl trečio į prezidentus termino, kurin Rooseveltas kandidavo (1940 m.). Smerkė jį dėl to ne tik jo priešai, bet net ir tūli buvę draugai, kaip Jim Farley ir kiti. Kai kas manė, būk Rooseveltas turįs „nesuvaldomą ambiciją vadovauti ir valdyti,“ kaip kokis caras ar diktatorius. Nieko panašaus! Rooseveltas ne tik *nenorėjo*, bet ir *atsisakinėjo* kandidatuoti, nors kandidatuoti jį spyrė darbo unijų vadai, eiliniai unijistai ir visi pažangiai protaujanti piliečiai. Buvo aišku, kad Amerikai teks kariauti prieš nacių-fašistų bloką ir kad Rooseveltas bus tinkamiausias karo meto prezidentas, nes juo žmonės pasitikės geriau, nei kuo kitu.

Rooseveltas buvo rėmėjas tokių daug davyusių nedarbo pašalinimui sumanymų, kaip CCC, tiesioginės šalpos, NRA, kurią 1935 m., per daug konservatyvus Aukščiausias Teismas „užsmaugė“, socialinės (nedarbo) apdraudos ir senatvės pensijų įstatymo, darbo valandų sutrumpinimo, minimum mokesčio ir geresnių darbo sąlygų įvedimo, darbo unijų sustiprinimo, etc. 1933 m. Am. Darbo Federacija turėjo tik apie 2 milijonų narių, gi 1945 m. jau buvo šalyje apie 15 milijonų organizuotų darbininkų!

Jei Rooseveltas sutiko prezidentauti trečią terminą *nenoromis*, tai ketvirtam terminui kandidatuoti (1944 m.) jisai tiesiog buvo *sglygų priverstas*. Išbūti krašto prezidentu 12 metų—tai ne juokas! Tačiau 1944-ji metai mums buvo *lemiami metai*. Pasaulinis karas buvo pačiame įkarštyje. Pasitraukti iš vyriausio komandieriaus pareigų kovos metu, jam rodėsi, gali tikrai niekingiausias dezertyras. Taigi dėl to Rooseveltas ir sutiko liktis savo

pareigose dar keturiems metams, nors jo sveikata buvo smarkiai pašlijusi ir jisai pats gerokai senstelijęs. Prieš važiuodamas į Jaltos konferenciją, Rooseveltas išrodė labai pailsęs ir pusėtinai nesveikavo. Grįžęs iš Jaltos jisai atrodė kiek gerčiau, jūros kelionė jam padėjo. Pasilsėjęs šiltų vandenų kurorte, jisai ruošėsi dalyvauti San Francisco Jungt. Tautų steigiamoj konferencijoj ir pavasarį vykti į Angliją, nes buvo tikras, jog karas Europoje iki tam laikui jau bus baigtas. Tačiau jam nebuvo lemta sulaukti pabaigos karo, kurio laimėjimui jis tiek daug dirbo! Apie karo metus ir Roosevelto įtaką karo eigai—p-lė Perkins mažą ką sako: ji tai aprašyti palieka tiems, kurie prie to darbo arčiau stovėjo.

Baigiant verta prisiminti vieną-kitą Rooseveltas asmens gyvenimo epizodą, kurių apšiai yra p-lės Perkins knygoje. Pav., kai dėl kriminaliai nusikaltusių nacių Rooseveltas buvo tos nuomonės, kad karo lauko teismas turi kuogreičiausiai su jais apsidirbti. O kai Teherano konferencijoj tolygią nuomonę pareiškė Stalinas, tai Čiurčilas piestu prieš tai stojo. Girdi, „tai būtų priešinga anglų justicijos (teisingumo) sąvokai“; pirmiausiai reikia viską detalingai ištirti, o jau tik tada teisti. Ne stebėtina, jei Niurenbergo teismas ėjo suvirš 9 mėnesius!

Rooseveltas mylėjo Tarybų S-gos žmones ir prašė p-lę Perkins suteikti jam kuodaugiausiai žinių apie juos ir jų gyvenimą, nes, jisai nusiskundė, — nepakankamai juos pažįstas. Apie Staliną jisai pasakė: „I like this man and I want to keep on good terms with him“ (Man šis žmogus patinka ir aš noriu su juo gražiai sugyventi). Tai tvirtina ir jo sūnus Elliotas savo knygoje.

Didžiojo mūsų krašte ekonominio krizio in antrojo pasaulinio karo metu velionis Rooseveltas buvo žymi asmenybė, nepakeičiamas vadas. Amerika ir pasaulis pasigenda jo ir dabar!

Tarybų Lietuva 1946 Metais

M. GEDVILAS

Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Pirmininkas.

Kada pergalingoji Tarybinė Armija sutriuškino priešo gaujas ir išvijo jas iš mūsų Lietuvos ribų, atrodė, kad nebus nei galo, nei krašto tiems negirdėtiems sugriovimams, kuriuos buvo pridaręs mums klastingas priešas. Išgriautieji keliai, susprogdintieji geležinkeliai ir stotys, sunaikintieji tiltai, visiškas nebuvimas autotransporto, kurį nusivijo priešas,

MEČYS GEDVILAS,

sugriautieji ir išgrobstyti fabrikai bei gamyklos, visiškai sunaikintos beveik visuose miestuose elektros stotys bei vandentiekiai, sudegintieji kaimai, nualintieji dėl vokiečių šeiminkavimo dirvožemiai, daugiau kaip perpus sumažėjęs gyvulių skaičius—šitoks baisus vaizdas galėjo įvartyti nusiminimą į daugelio širdis.

Kaip sugebės mūsų nedidelė Respublika, su paveldėta nuo buržuazinių laikų atsilikusia e-

konomika, įveikti tuos negirdėtus sunkumus, stojusius jos kelyje?—daugeliui kildavo klausimas.

Ir ištikrųjų, bet kuriomis netarybinėmis sąlygomis šita katastrofa būtų buvusi Lietuvai neatitaisoma ilgiems metams, net dešimtmečiams. Po pirmojo pasaulinio karo Lietuvos liaudies ūkiui buvo padaryta didelė žaizda, bet anoji žala nesudarė nė vieno trečdaliao tų nuostolių, kurie buvo padaryti dabar. Buržuazinės santvarkos sąlygomis Lietuva per ilgus metus negalėjo atsigaivinti nuo suduotojo jai smūgio. Labai iš lėto buvo atstatomas susisiekimas; daugelis metų praėjo, kol miestuose pradėjo statyti naujus namus; kaimuose ir miestuose žmonės nerasdavo sau darbo. Daugelis lietuvių buvo priversti emigruoti iš savo krašto beieškodami duonos kasnio. Darbo žmonių medžiaginė gerovė ne tikėtai nekilo, bet smuko per dešimtmečius. Oficialiais statistikos duomenimis, darbininkų darbo atlyginimo indeksas sumažėjo nuo 1930-tų metų iki 1939-tų metų nuo šimto iki septyniasdešimt dviejų. Iš tikrųjų vaizdas buvo labiau bedžiugsnis, jei atsižvelgti į nedarbą ir kaimo proletariatą, kuris buvo priverstas kasmet dešimtimis tūkstančių eiti ieškoti sezoninių uždarbių į Rytprūsiją ir Latviją.

Dabar išėjus į socialistinio vystymosi kelią, įsijungus į didžiausius stalininius penkmečius, mums atsivėrė perspektyvos greičiausiai atkūrti ir išvystyti mūsų liaudies ūkį.

Dar karo metu, jau nuo pirmųjų išvadavimo dienų, mums buvo suteikta didelė pagalba. Buvo atstatyti geležinkeliai ir atnaujintas susisiekimas, nematytu mūsų sąlygomis greitumu buvo atstatyti tiltai ir keliai, buvo įvežtas didelis garvežių bei vagonų kiekis. Respublika buvo tuojau aprūpinta autotransportu, ir per trumpą laiką sunkvežimių kiekis daugiau kaip keturis kartus prašoko prieškarinį lygį.

Kur ir kuriomis sąlygomis silpnoji Lietuva, karo sunaikintoji, būtų galėjusi per trumpą nedaugelio mėnesių laiką mobilizuoti tokius kapitalus, kurie buvo reikalingi šiam reikalui? Nebent tikėtai atsidavusi ligi gyvos galvos į kapitalistinių valstybių vergovę, patekusi dauge-

liui dešimtmečių į kolonialinį priklausomumą nuo jų.

Penkmečio plano Lietuvos TSR liaudies ūkiui atkurti bei išvystyti įstatymas, kuris yra Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos V-tos Sesijos priimtas, detaliai nustato dingimą mūsų socialistinės statybos per artimiausią penkmetį vaizdą, taip pat užtikrinančių tą statybą žygių kompleksą. Pusantro milijardo rublių buvo investuota į kapitalinius darbus!

Pirmųjų metų planas—itin atsakingas, nes juo yra dedamas pamatas viso penkmečio planui sėkmingai atlikti, ir itin sunkus, nes jis yra vykdomas siaurosios sunaikinto ūkio bazės pagrindų ir pokarinio pertvarkymo sąlygomis.

Nežiūrint į tai, Lietuvos darbo žmonės *šiais metais* yra pasiekę žymių laimėjimų.

Visų pirma pastebimai padidėjo mūsų vietinių tarybinių organų organizuojamasis vaidmuo.

Praejusieji metai buvo tobulesnio tarybų valdžios organų stiprėjimo metai. Tas stiprėjimas ėjo trimis linkmėmis. Pirmą, platesniųjų darbo žmonių sluoksnių įtraukimas į valstybės tvarkymo darbą. Antra, nuolatinis vykdomųjų komitetų darbo tobulinimas. Trečia, tarybinių organų apvalymas nuo atsitiktinių, priešiškių ir netikusių žmonių. Per praėjusius metus į aktyvų valstybinį darbą buvo įtraukti nauji tūkstančiai darbininkų, bežemių, mažaziemių valstiečių bei darbo inteligentų. Tai yra žmonės, kurie savo pasiryžimą dirbti Tarybų Lietuvos liaudies gerovei yra įrodę savo praktiškais darbais. Jei paimsime, pavyzdžiui, valsčių vykdomųjų komitetų pirmininkų sudėtį, tai pamatysime, kad apie penkiasdešimt nuoš. yra apdovanoti ordinais ir medaliais už nuopelnus liaudžiai, apie keturiasdešimt nuoš. yra Didžiojo Tėvynės karo dalyviai, kovojusieji Tėvynės karo frontuose arba partizanų judėjimo eilėse.

Nuo arklio ir staklių Tarybų valdžios pašaukti darbo žmonės neturėjo ir negalėjo turėti atitinkamo pasirėngimo valstybės tvarkymo darbui. Valstybės reikalų tvarkymo meno jie mokėsi ne universitetuose, bet pačiame pradžiausiam darbe. Šiandien mes turime su dideliu pasitenkinimu konstatuoti, kad Tarybinė santvarka per trumpą laiką išauklėjo daugybę gerų organizatorių, visuomenininkų, išėjusių iš liaudies gelmių.

Valstybinis aparatas šiandien dirba geriau,

negu jis dirbo prieš metus. Šiandien valsčiaus vykdomasis komitetas, kaip taisyklė, yra savarankis tarybų valdžios organas, sugebąs spręsti jo kompetencijoje esamus klausimus. Žymiai pagerėjo darbas ir apylinkių vykdomuosiuose komitetuose.

Kaime šiemet buvo tęsiamas tolimesnis žemės reformos vykdymo darbas. Per paskutinius metus nuo 1945 m. rugpjūčio 21 d. iki 1946 metų rugpjūčio 1 d. papildomai buvo išskirta 9,180 valstiečių 83,300 ha žemės, arklių 3,439, galvijų 5,400 galvų, kiaulių 4,781. 19,251 ūkis papildomai gavo įvairių pastatų. 6,685 ūkiai gavo apie 26,000 vienetų įvairių žemės ūkio mašinų ir padargų.

Per žemės ūkio Banką darbo valstiečiams iki spalio 1 d. atleista kredito namams statyti, gyvuliams pirkti, žemės ūkio inventoriui įsigyti, kitiems valstiečių gamybiniais reikalais virš 33 milijonų rublių. Tai aiškiai rodo, kad šiemet nemaža buvo padaryta darbo valstiečių būklei pagerinti. Užtat ir darbo valstiečiai už šį tarybinės valdžios rūpesnį atsidėkojo, sąžiningai atkildami savo valstybines prievolės.

Pereinam prie pramonės klausimų. Čia ryškėja nauja pažiūra į darbą atstatomųjų fabričių darbininkų tarpe. Juo labiau plečiasi socialistinės lenktyniavimas, tuo daugiau auga darbininkų - stachanovininkų eilės. "Drobės" fabriko statytojai, inž. Paškauskio vadovaujami, viršija darbų planą, daugelis brigadų (Neimano, Mašrimo, Jako ir kt.) išpildo po dvi ir po tris normas. Vilniaus geležinkelio mazgo darbininkų kolektyve plečiasi judėjimas už savo penkmečio plano įvykdymą per trejus metus.

Jaunas inž. Mackevičius organizavo ir su didele meile bei ryžtingumu vadovavo "Inkaro" fabriko atkūrimui. Dabar Mackevičius yra "Inkaro" fabriko direktorius, o "Inkaras" pasidarė viena iš didesnių Lietuvos įmonių, sėkmingai vykdo metinį planą ir didina guminio apavo produkciją. Tokio sąmoningo, tikrai valstybinio darbo pavyzdžių galima būtų paminėti daugiau.

Taip pat reikia pažymėti eilę pasiekimų energetikos ir kuro ūkio srityje. Elektros energijos gamyba Lietuvos Energijos Valdybos sistemoje už devynis einamųjų metų mėnesius sudarė 36 tūkstančius kilovat-valandų prieš 26 tūkstančius kilovat-valandų už visus perėjusius metus. Paleista eksploatacijon pirmoji Pe-

trašinių elektros stoties eilė, pirmoji Vilniaus elektros stoties eilė. Durpių gamyba 1946 metais prašoko 1945 metų gamybą dviem su puse karto; tuo būdu, prieškarinis durpių kasi-mo lygis faktinai jau yra viršytas.

Greta gamybos augimo, yra vykdoma didelė statybos ir naujų gamybinių pajėgumų dar-ban paleidimo programa. Ir šioje srityje yra pasiekta nemažų rezultatų. Statyba iš viso šiais metais viršija pereitų metų statybą daugiau kaip 50%. Yra įvykdytas arba baigia-mas įvedimas darban pajėgumų medvilnei verpti, kojiniams mašinomis megzti, odai išdir-binėti, yra padidinti pajėgumai guminei aval-ynei gaminti. Pramonės maisto šakose yra pa-didintas pajėgumas malūnams, spiritui ir rek-tifikatui, yra pastatyti pajėgumai krakmolui gaminti, yra baigtas statyti gamybinis šaldy-tuvas 60 tonų talpos, yra paleisti darban deš-rų ir kulinarijos cechai mėsos kombinatuose, taip pat medicinos preparatų cechai. Atstatyti ir paleisti darban žuvies pramonės konservų fabrikai Klaipėdoje ir Vilniuje.

Paleisti darban papildomieji pajėgumai po-pieriui bei kartonui gaminti ir miško medžiagai pianti. Prasidėjo veikti stambus faneros fabrikas Klaipėdoje. Baigiama statyti eilės svarbių objektų korpusai—baigiami statyti vil-nonių audinių fabriko "Drobė" ir durpių bri-kečių gamyklos korpusai. Baigiama atstatyti superfosfato gamykla, kuri bus paleista dar-ban žymiai anksčiau už terminą, numatytą penkmečio planu. Iš viso šiuo metu Lietuvoje statoma, atstatoma ir rekonstruojama 160 fa-brikų ir įmonių.

Kultūros kėlimo srityje per šiuos metus taip pat nemažai padaryta. Papildomai atidaryta daugiau negu šimtas pradžios mokyklų, virš 40 gimnazijų ir progimnazijų. Liaudies švieti-mas Tarybų Lietuvoje įgavo masinį pobūdį. Šiuo metu aukštosiose mokyklose, techniku-muose, gimnazijose, pradžios mokyklose, su-augusių mokyklose, amatų mokyklose mokosi apie 400,000 žmonių, beveik vienas šeštadalis visų Respublikos gyventojų.

Žymiai pagerėjo gyvenimo sąlygos mūsų sostinėje—Vilniuje. Koks didelis skirtumas, jei palyginti su tuo, kas buvo prieš dvejus me-tus. Nebuvo šviesos. Šiandien įmonės, įstaigos,

teatrai, butai, gatvės yra apšviestos. Geležin-kelio mazgas buvo sugriautas. Šiandien per Vilnių dunda, ūžia traukiniai. Maža to, mūsų vaikai gavo dovaną—Lietuvos vaikų geležin-kelį Vingyje. Tiltai per Nėri buvo sugriauti, šiandien jie atstatyti. Vandentiekis buvo su-griautas. Šiandien vandentiekis atstatytas ir vandeniu Vilnius aprūpintas daugiau, negu prieš karą.

Į mokslo įstaigas baisu buvo įeiti—taip jos buvo apleistos ir apgriautos. Šiandien univer-sitetų, pedagoginio instituto, gimnazijų ir mu-ziejų patalpos jau atremontuotos. Teatrai ne-turėjo tinkamų patalpų. Šiandien baigiama re-montuoti dviejų teatrų patalpas. Tai bus gra-žūs pastatai, su erdviomis, kultūringai įreng-tomis salėmis.

Mieste atidarytos kultūringos tarybinės maisto ir pramonės prekių krautuvės. Fabri-kai, gamyklos neveikė, buvo sugriautos, netu-rėjo žaliavos. Šiandien Vilnius vien tik per 1946 metų dešimt mėnesių išleido pramoninės produkcijos už 29,613,200 rublių; dešimties mėnesių programą Vilniaus pramonė įvykdė 110.2%. Pramoninė kooperacija per tą pat laiką davė produkcijos už vienuoliką milijonų rublių. Dabar Vilniaus mieste dirba iš viso šešiasdešimt dvi įmonės.

Ir taip toliau. Tokių suliginimų galima bū-ty sudaryti gan ilgą lentelę.

Tokia padėtis yra Vilniaus mieste. O Klai-pėdoje ir šiauliuose, kurie žymiai daugiau bu-vo sugriauti ir likę be gyventojų—skirtumas tarp to, kas buvo ir kas šiandien padaryta, yra dar nuostabesnis, dar labiau džiuginantis.

Visi čia trumpai paminėti laimėjimai, žino-ma, nebūtų galimi, jei mes neturėtume plačios kitų tarybinių respublikų paramos. Tiktai res-publikinės reikšmės įstaigos per 1945-1946 metus gavo žaliavos, įvairių medžiagų, kuro ir įrengimų už 100 milijonų rublių.

Pirmi penkmečio metai atnešė Lietuvai žy-mius laimėjimus atkuriant liaudies ūkį. Bet dar daugiau darbo ir neišspręstų uždavinių lieka priešakyje.

1946 m. parodė, kad Tarybų Lietuvos dar-bo žmonės tampa sąmoningais tarybiniais pilie-čiais. Tai žymu visose ekonominio ir politinio gyvenimo srityse.

LIETUVOS EKONOMIKOS VYSTYMOS KELIAI

MOTIEJUS SUMAUSKAS

(Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Pirmininko Pavaduotojas
ir Valstybinės Plano Komisijos Pirmininkas)

BURŽUAZINĖS LIETUVOS EKONOMIKA

Buržuazinės Lietuvos metu jos ekonomika savo esme buvo priklausoma nuo žemės ūkio būklės. Žemės ūkio vystymosi keliai buvo nepastovūs, vingiuoti. Vietinė rinka buvo per maža ir negalėjo sunaudoti žemės ūkio produktų, žemės ūkis buvo priverstas orientuotis į eksportą ir buvo visiškoje stambių kapitalistinių pardavimo rinkų priklausomybėje. Kapitalistinių šalių ekonominiai kriziai labai skaudžiai paveikdavo Lietuvos ekonomiką. Lietuvos valstiečiui tekdavo persijungti vieno ar kito žemės ūkio produkto gamybai — lašinių kiaušinių, bekono, paukščių ir kiaušinių ir t. p. — atsižvelgiant į pasikeitusią konjunkturą kapitalistinėse rinkose. Šio išdavo įvairios žemės ūkio šakos vystėsi ne darniai, vyravo vienašališkas atsitiktinis vieno ar kito produkto gamybos vystymosi augimas, vienos kurios nors šakos suklestėjimas greitai išsukdavo pardavimo krizes ir gamybos sumažėjimą.

Lietuviškas kaimas buvo priverstas savo produktus parduoti žemiau savikainos ir kentė didžiausius ekonominius sunkumus. Tai atsiliepėdavo visų pirma į plačiausias darbo valstiečių mases. Darbo valstiečiai pagrimzdavo skoloje ir tūkstančiais valstiečių ūkiai buvo parduodami iš varžytinių. Kaime vyravo nuolatinis nedarbas, net pačiam darbmetyje kaimas negalėjo panaudoti visą esamą darbo jėgą. Dešimtys tūkstančių žmonių kasmet išvažiuodavo į Rytų Prūsiją ir Lenkiją, kur dirbdavo sezoninį darbą. Šimtai tūkstančių Lietuvos valstiečių buvo priversti duonos kąsnį ieškoti emigracijoje, už vandenyno.

Buržuazinės Lietuvos sąlygose pramonė ne tik negalėjo toliau vystytis, bet visa eilė jos šakų degradavo palyginus su 1914 metais. Tokiu būdu metalą apdirbamoji pramonė net ir 1940 metais negalėjo pasiekti 1913 metų lygio. Stambios gamyklos, kurias pastatė kadaise vokiškieji kapitalistai besitiekdami išnaudoti Rusijos rinkas, buržuazinės Lietuvos sąlygose

nustojė pardavimo rinkas, pavirto smulkiais kombinatais. Tiesa, buvo pastatyti keletas tekstilės fabriku, bet jie neįstengė patenkinti pareikalavimo ir kraštas turėjo tenkintis importu. Netgi kojinių dirbiniai buvo gaminami nepakankamame kiekyje. Svarbiausioji respublikos techninė kultūra "lietuviškas baltas auksas"—linai—nebuvo pramonėje įsavinama. Pirminio linų apdirbimo fabrikai buvo techniškai atsilikę, pusiau amatininkiško pobūdžio įmonės ir pagrindė gamino tik žemos rūšies produkciją, kuri buvo išvežama į Vokietiją, Angliją ir kitas šalis. Lietuvoje iš viso buvo tik 3 linų audimo įmonės, kurios apdirbdavo ne daugiau 10-12 procentų visų gaunamų linų. Likusieji linai buvo išvežami beveik neapdirbtam pavidale. Užsienyje jie buvo parduavinėjami labai žemomis kainomis ir dalinai buvo atgal į Lietuvą atvežami jau išdirbtų dirbinių pavidale ir buvo parduavinėjami labai aukštomis kainomis.

Per visą "nepriklausomos" Lietuvos gyvavimo laikotarpį iš viso buvo pastatytos dvi stambios elektros stotys, bet jos buvo pastatytos užsienio kapitalo lėšomis. Tuo tarpu per ilgus metus buvo kalbama, buvo rašoma straipsniai, kad būtinai reikia išnaudoti respublikos hidroenergetikos resursus, bet buržuazinės Lietuvos sąlygose tai pasiliko vien tik svajone. Nebuvo įsavinami taip pat krašto kuro resursai. Mūsų respublika labai turtinga durpėmis, ištirtų jau durpių atsargos sudaro daugiau kaip vienas milijardas tonų. Bet durpės buvo išgaunamos mažam kiekyje ir primityviu būdu. Apskaitant kalioriais durpių iškasimas sudarė tik trečdalį atvežamo akmens anglies.

Statybinių medžiagų gamyklos buvo labai mažos su labai atsilikusių įrengimų. Cementas, nors respublikoje buvo labai dideli žaliavos telkiniai, respublikoje nebuvo gaminamas, o buvo atvežamas iš užsienio. Net kalkės dalinai buvo importuojamos. Net ir mėsos bei pieno ir maisto pramonė, kuri buvo taip sakant "klestanti," pradėdant 1933-35 metais atsidūrė

klampynėje. Ji negalėjo toliau vystytis, vidinės rinkos pareikalavimas buvo labai mažas, nes gyventojų pirkimo galia buvo labai žema. Ji neturėjo tiek kapitalų, kad galėtų konkuruoti eksporto rinkose. Net įžymūs buržuazinės Lietuvos ekonomistai buvo priversti pripažinti, kad šios pramonės šakos neturi vystymosi perspektyvų.

KOKI PALIKIMĄ GAVO TARYBŲ LIETUVA?

Kada 1940 metais buvo nuversta fašistinė valdžia ir liaudies vyriausybė pravedė stambiosios pramonės nacionalizavimą, tai pasirodė, kad eilė įmonių ir gamyklų jau per daugelį metų nustojo dirbti, o daugelis visai nebuvo paleista į darbą po pirmojo pasaulinio karo. Tokiu būdu nedirbo žinoma odos gamykla Šiauliuose (buvusi Nuroko), labai silpnai dirbo metalų apdirbamosios gamyklos "Metalas" ir "Pergalė" Kaune. Sviesto gamyklos dirbo tik 20-30% savo pajėgumo; Jonavos degtųjų fabrikas, kuris buvo švedų koncerno nuosavybėje, pradedant 1928 m. nedirbo, o vartotojas buvo priverstas pirkti degtųjų labai aukšta kaina.

Dar blogesnė padėtis buvo Vilniaus srityje, kur pradedant 1919 metais iki 1940 metų šeiminkavo ponų Lenkija. Čia beveik visos stambesnės įmonės buvo užkonservuotos ir pamažu griuvo laikui bėgant.

Kada Lietuvoje buvo paskelbta tarybų valdžia, tai krašto gamybinių jėgų vystymuisi atsisivėrė tokios perspektyvos, apie kurias anksčiau ir svajoti negalima buvo. Keleto mėnesių laikui darban buvo paleistos beveik visos užkonservuotos įmonės,—apie 50 fabrikų ir cechų,—dauguma gi respublikos įmonių pradėjo dirbti dviem-trim pamainom. Buvo paleistas į darbą Jonavos degtųjų fabrikas, Vilniaus odos gamyklos ir popieriaus fabrikas Vilniaus apskrityje. Buvo pradėta audringa naujų pramonės objektų statyba, gyvenamųjų namų ir komunalinių įmonių statyba. 1941 metais Tarybų Lietuvoje ne tik buvo likviduotas nedarbas, bet jau buvo jaučiama darbo jėgų stoka.

1941 metų pradžioje buvo priimtas respublikos industrializavimo nutarimas, kuriuo buvo numatyta pilnai išnaudoti krašto gamtos turtais, visokeriopai išvystyti jo gamybinę jėgą ir tokiu būdu žymiai pakelti gyventojų gerbū-

vį. Tuoju buvo pradėtas šito nutarimo įgyvendinimas. Tai, žinoma, buvo galima dėl to, kad Lietuva, įstojus į tarybinių tautų šeimą, galėjo išnaudoti visos Tarybų Sąjungos materialinę bazę.

LIETUVOS LIAUDIES ŪKIS IR VOKIŠKOJI OKUPACIJA

Vokiškoji okupacija ne tik sustabdė Lietuvos ekonominį vystymąsi, bet ir nubloškė Lietuvos ekonomiką toli atgal. Vokiečiai susprogdino, sudegino arba apiplėšė beveik visas įmones. Jie sunaikino du trečdalius visos Lietuvos pramonės, o kai kurias šakas net iki 80%; padarytos žalos gyvulininkystei išdavoje mėsos bei pieno pramonės žaliavos ištekliai sumažėjo iki 25%, palyginus su prieškariniu lygiu. Hitlerininkai apiplėšė valstiečius, sunaikino žymiu mastu gyvulininkystės bazę—Lietuvos žemės ūkio pagrindą.

TARYBŲ LIETUVOS LIAUDIES ŪKIO ATSTATYMAS IR JO VYSTYMOSI PERSPEKTYVOS

Jei Lietuva nebūtų buvusi tarybine respublika, tai per dešimtis metų negalėtų atsikvėpti nuo tos katastrofos. Tarybinė santvarka, planingas socialistinis ūkis sudarė sąlygas pastatyti konkretų, realų, pilnai įgyvendinamą ūkį,—per kmečio laiką ne tikai pilnai atstatyti prieškarinį liaudies ūkio lygį, bet ir žymiai jį viršyti. Tarybų Lietuva šį planą gali įgyvendinti tikrai dėl to, kad ji yra, pilnateisės Tarybų Sąjungos narys ir visa Tarybų Sąjunga dalyvauja Lietuvos atstatyme.

Tarybų vyriausybės pirmu žingsniu buvo vokiškių okupantų atimtos žemės gražinamos valstiečiams. 80 tūkstančių naujakurių gavo žemės, jų dalis gavo taip pat inventorių ir gyvulius. Valstiečiai gavo mineralines trąšas, apie kurias jie prie vokiečių buvo visai pamiršę. Buvo atstatytas mašinų-traktorių stočių tinklas, kurio tikslas buvo suteikti valstiečiams pagalbą apdirbant žemę, šimtai traktorių jau purenė lietuviškus laukus. Kiekvieno ketvirčio auga traktorių atsintimas iš kitų respublikų. Taip pat auga mašinų bei arklų nuomojimo punktų tinklas, šiemis punktais įrengimas yra gaunamas iš kitų respublikų. Atstatytas tarybinių ūkių tinklas. Jie aprūpinti traktoriais ir inventoriumi.

Atstatoma arba iš naujo statoma visa eilė

pramonės įmonių. Jų tarpe—pirmoji respublikoje staklių gamybos gamykla Naujoje-Vilniuje; elektrinių motorų bei radio priimtuvų gamykla Vilniuje; sanitarinio-techninio įrengimo gamykla Lentvaravoje; žemės ūkio mašinų gamyklos, metalo dirbinių bei deguonies gamykla Kaune, pastaroji gamykla dalinai jau paleista į darbą; nauja mechaninė gamykla Klaipėdoje; svarstyklių gamykla Panevėžyje. Įrengimas visoms šioms gamykloms gaunamas iš broliškųjų respublikų.

Naujoji Lietuvos metalų apdirbamoji pramonė bus esmingai skirtinga nuo buvusios. Ji sudarys tvirtą tolesnio krašto gamybinių jėgų vystymosi bazę.

Lietuvoje buvo du gumos fabrikai. Vieną vokiečiai susprogdino, o iš kito išvežė visą įrengimą. Iš griuvėsių buvo ištraukta dalis įrengimo ir pilnai atremontuota ir šio įrengimo bazėje buvo atstatytas vienas gumos fabrikas. Jo galingumas bus prilygtas abiejų fabriků galingumui. Veikia odos gamykla Vilniuje, atstatytos dvi odos gamyklos šiauliuose, kurios 1950 metais duos žymiau daugiau produkcijos negu prieš karą. Atstatomas ir žymiai išplečiamas šiaulių avalynės fabrikas, kuris buvo vokiečių sugriautas. Baigiamas atstatyti tekstilės fabrikas "Drobė." Jau atstatyta ir pradėjo veikti tekstilės fabrikai "Lima" Kaune, "Gulbė" ir "Trynyčiai" Klaipėdoje. Šie fabrikai kol kas dirba ne pilnu pajėgumu. Šių fabriků gamyba artimiausiais metais viršys prieškarinį lygį. Statomas stambus linų verpimo bei audimo kombinatas Biržuose, įrengimas šiam kombinatui yra gautas iš broliškųjų respublikų; užbaigiama didelio siuvimo fabriko statyba Vilniuje.

Paleista į darbą Petrašiūnų (Kaunas) elektros stočių pirmoji eilė ir užbaigiamas Vilniaus elektros stoties atstatymas. 1947 metais bus pradėta naujos galingos elektros stoties statyba Vilniuje. Atstatomos dešimtys smulkių hidro-elektros stočių, kurios aptarnaus rajoninius centrus ir kaimus.

Respublikoje pradėta rimtai įsivinti vietinį kūrą—durpes. Durpių gavimas jau 1946 me-

tais pasiekia prieškarinį lygį. Penkmečio gale durpių gavimas pralenks prieškarinį lygį tris kartus. Artimiausiu metu užbaigiama pirmosios respublikoje durpių-briketų gamyklos statyba Vilniaus miesto rajone.

Statybinė pramonė žymiai išsivystys, ji pradės veikti per ištisus metus. Statybos pramonėje bus taikomi nauji gamybos metodai, atskirai paėmus, sausų presuotų plytų gamyba. Statomos naujos šachtos—gamyklos kalkėms gauti. Šiauliuose statoma pirmoji respublikoje alebastro gamykla. Pradėjom statyti pirmąją respublikoje portlando cemento gamyklą. Jau 1948 metais gamykla pradės veikti, o 1950 metais šalis gaus 80 tūkstančių tonų cemento.

Didelis darbas yra nuveikiamas atstatant mėsos bei pieno pramonę. Atstatomi šaldytuvai Klaipėdoje, Kauno mėsos kombinatas, statomas naujas šaldytuvų šiauliuose. Jau atstatytos dvi cukraus gamyklos, o šiais metais užbaigiame atstatyti vokiečių sugriautąją Marijampolės cukraus gamyklą, dėl kurios įrengimas buvo gautas iš sąjunginės pramonės.

Atstatomos baldų pramonės įmonės. Statomas didelis naujas baldų fabrikas Jonavoje. Šis fabrikas duos produkcijos daugiau negu visi veikiantieji fabrikai kartu paėmus. Įrengimas šiam fabrikui jau gautas.

1947 metų pradžioje pradės veikti superfosfato gamykla Klaipėdoje ir valstiečių ūkiai gaus dešimtis tūkstančių tonų trąšų.

Lietuvos TSR liaudies ūkiui atstatyti bei išvystyti penkmečio planas atskleidžia respublikai dvasinio ir materialinio suklestėjimo perspektyvas. Lietuva vėl pradėjo žengti vaisingos socialistinės statybos keliu, statybos, kuri buvo pradėta prieš karą ir kuri buvo vokiškąja okupacija nutraukta. Kartu su liaudies ūkio atstatymu jau šiandien yra sudaromi pagrindai respublikai industrializuoti, 1941 metais pradėtajai industrializacijai tęsti. Nežiūrint to, kad priešas buvo padaręs didelę žalą, penkmečio plano įvykdymo išdavoje Tarybų Lietuvos industrializacijos bazė 1950 metais bus platesnė negu 1941 metais.

Šypsojos

Šypsojos mėnulis aukštybėj,
Bežvelgdams į žemės gėles,
Šypsojos, kaip šypsosi bernas,
Pamatęs vilias akeles.

Naktis mėnesienos nušviesta,
Alsavo jaukia ramuma,
Alsavo, kad garso nekelti,
Lyg kūdikį migdant mama.

Šypsojos mėnulis. Bet žemė
Nemigo—dūmojo dūmas,
Spėliojo ji—rytui išaušus
Kas laimė, kas vargą sau ras?

* * *

Dienos su diena nesuglausi,
Jas skiria, kaip kalnas, naktis.
Kai laukėme auštančio ryto,
Tikėjom—jis laimėmis švis.

Bet laimėmis jis nenušvito,
Lauktų nesuteikė žiedų,—
Nuo žemės dar vis nesitraukia
Aidai tie dejonių, raudų.

Šypsokis, mėnuli, o mes gi
Kovos bedainuosim dainas.
Mūs žemė kaip rodė, taip rodo
Žaizdas dideles, kruvinas...

Stasys Jasilionis.

Gorkio Vaikystė

... Aš vėl pristatytas prie indų "Permės" garlaivyje,
kuris baltas, kaip gūlbė, greitas ir erdvus.

Gorkis, "Žmonėse."

Pučia vėjai dideli ir gaivūs,
Taršo juodus debesų gaurus,
O nuo Permės plaukia baltas laivas,
Svaido ratais žaizdžius pirusius.

Dabita ant denio šmaikščiai sukas
Aplink damą. Keikiasi pirkkliai.
Skaito knygą pečkuriui vaikiukas
Apie lobį, užkastą giliai.

Skaito jis apie žygius Ruslano
Milžinų ir pasakų krašte,
Apie šykštų riterį—ir seną,
Godžiai delnus trinanti Grandė.

Nuo ugnies degėsiais kvepia karčiai,
Migdo jį, mažiuką, tvankumą,—
Ir sapnuojas jam žali paparčiai,
Žemuogėm paraudusi loma.

Štai jis griebia sodrią, kvapnią uogą...
Bet ūmai kažkas ranka grubia
Purto jį... Ir vėl jis mato žmogų
Prakaite kasdieniniam ir darbe,—

žmogų drąsų, žemės šios galiūną,
Kurs pastatė tiltus ir laivus,
Kurs apvaldė vėją ir perkūną
Ir rūšiuosius požemio dievus,

Kurs, liepsnojant veliavai raudonai,
Kovėsi dėl laisvės ir garbės,
Žmogų naują, prieš kurį tironai
Tartum uosio lapai sudrebės.

A. Churginas.

Vakar, Šiandien ir Rytoj

Rodos, dar tik vakar šėlo buities jūrės,
Aptemusią erdvę šviesdavo gaisrai,
Tuomet mūs širdyse vilties ugnis kūrė —
Pataps suardyti plėšikų nasrai.

Rodos, dar tik vakar žemė suvaitojo
Po letena kieta naciškų gaujų
Ir tuomet kolonos kovūnų išstojo,
Kad pastot šliaužimą nuodingų žvėrių

Rodėsi, kad sapno klajonės užgriuvo,
Pakirstos gyvybės sviro kančiose,
Milijonai kentė, milijonai žuvo,
Sunkaus darbo vaisiai kniubo liepsnose.

Ir visa tai, rodos, tik vakar įvyko...
Gi šiandien išaušo po nakčiai dangus,
Šiaubas viešpatavęs praužo, pranyko,
O buvimas tapo laisvas ir brangus.

Antpuoliai kryžiojų nustumti į skradžią,
Smogimo pabūklai tapo nutrenkti,
Didingojo darbo atgavome pradžią,
Link jo eiga mūsų keliai prirengti.

Jau šiandien iš laužų nauji rūmai kyla,
O giliausios žaizdos gyja nejučiom,
Nuskriaustųjų raudos nežymiai nutyla,
Ateitis žėruoja viltim degančiom.

O ryt suklestėjus Lietuva Tarybų
žygiuos nesustojant linkui aukštumos,
Jos pažangai, laimei tuomet nebus rybų,
Kai teks visai liaudžiai tiek daug šilumos.

A. Dagilis.

KNYGŲ APŽVALGA

"Aukštųjų Šimonių Likimas"

Lietuvos Valstybinė Grožinės Literatūros Leidykla nesenai išleido į rinką Ievos Simonaitytės romano "Aukštųjų šimonių Likimas" naują laidą. Veikalas įdomus ne vienu atžvilgiu, todėl norėtusi su gerbiamaisiais skaitytojais pasidalyti keleta minčių.

Jei šiandien mus džiugina nuolat skelbiamos laikraščiuose žinios apie Klaipėdos ir viso pajūrio krašto atsikūrimą ir energingą įsijungimą į naująjį gyvenimą, tai praeitin žvilgtelėjus, ten glūdi daugelis tamsių, liūdny valandų. Keli šimtmečiai visokeriopos vokiškos sprespaudos verti atidesnio pažinimo. Vokiškosios sprespaudos užmačių bendruosius bruožus mums atskleidžia daugelis istorinių faktų, bet gi vaizdžiausiai visa tai apibūdina grožinė literatūra, kartais parodydama net buities smulkmenas. Ir ištikrųjų: K. Donelaitis, Vydukas, I. Simonaitytė—visi trys Mažosios Lietuvos rašytojai—kiekvienas savaip vaizduoja lietuvius vokiečių sprespaudoj, bet visi bendrai iškelia vieną pagrindinį bruožą—nesutaikomą lietuvio ir vokiečio konfliktą, bendrą ir užtarautą neapykantą prispaudėjams.

Kas gi yra "Aukštųjų šimonių likimas"? Literatūrinis atžvilgiu veikalui tikty romano-kronikos terminas. O pagal pavaizduotų objektų ir laikotarpio platumą, tai savotiška Mažosios Lietuvos gyvenimo epopėja, kaip ir K. Donelaičio "Metai." Didelė veikalo dalis (18 a.) ir vaizduojamo laikotarpio atžvilgiu sutampa su "Metais." Iš Ievos Simonaitytės veikalo mes, skaitytojai, aiškiai suvokiame Mažosios Lietuvos praeities gyvenimą ir kasdieninę žmonių buitį iki vėlesnių laikų, t. y. iki 20 amžiaus, iki pirmojo imperialistinio karo imamai. Su veikalo pradžia, pirmaisiais skyriais, užsi-skleidžia šimonių šeimos senoji, romantinė gadyne prie įsros kranto, iš kur žiauriausiu smurtu buvo šimoniai išvaryti ir sunaikinti po 1709 metų maro. Dalį šimonių šeimos išnaikina maras, kitą dalį—atėjūnai vokiečiai. Tik vienas Matas Šimonis lieka gyvas ir, išvartas iš tėviškės, įsikuria Aukštųjų šimonių pa-

mažu nyksta, kol pagaliau, po kelių kartų, lieka tik Rožė, Urtės šimonytės duktė. Vieni šimoniai nutausta, kiti vėl dėl kitų priežasčių nyksta. Paskutiniai šimoniai žūsta jau dvidešimtojo amžiaus pabaigoje. Vilijus Šimonis, lietuvininkas, miršta kalėjime, patekęs ten dėl savo nedoros žmonos kaltė. Heincas Šimonis, nutautėlis, žūsta, kaip vokiečių karininkas, pirmojo imperialistinio karo pradžioje. Tokie yra bendri romano apmatai. Jo turinį sunku, tiesiog negalima, atpasakoti trumpo rašinio rėmuose, nes visas veikalas sudėstytas iš daugelio paskirų vaizdų, iš daugelio paskirų dalių. Veikalas apima daugiau negu dviejų šimtmečių laikotarpį. Taigi, tarpas nemažas. Nuo septyniolikto amžiaus pabaigos iki dvidešimto amžiaus kelioliktų metų (iki pirmojo imperialistinio karo) buvo kelios šimonių kartos, taigi ir kelios šeimos.

Veikale visa eilė vaizdų, visa eilė nuotykių, visa galerija žmonių—dviejų šimonių, Mato ir Kazio, įpėdinių. Šimonių santykiai su kitais žmonėmis, giminėmis ir kaimynais, duoda progos pažinti Mažosios Lietuvos buitį ir iš viso meta daug šviesos į to krašto praeitį. Jau sakytą, kad šimoniai ilgainiui nyko, bet nyko pamažu, morališkai ir medžiagiškai. Aiškus dalykas, per kelias kartas visoje šimonių giminėje buvo ir visokių žmonių—gerų ir blogų. Šitaip objektyviai šimonių vaizduodama, Ieva Simonaitytė laimingai išvengė sentimentalios mažlietuvių idealizacijos. Paskutiniai šimonių giminės žmonės jau, gali sakt, tikri proletarai, tarnauja kitiems, sunkiai kovoją dėl duonos kąsnio. Tai lyg simboliškai: panašiai skurdo Mažoji Lietuva, atėjūnų vokiečių valdoma. Medžiagišką skurdą lydi morališkas skurdas. O šimonių išsigimimo procesas prasideda nuo Anskio šimonio, kurį autorei pavyko itin gerai pavaizduoti. Anskis yra pobūdingas Mažosios Lietuvos visuomenei, kaip jų religinės bendruomenės pareigūnas "žodžio sakytojas," tvarką viešas pamaldas, skaitąs susirinkusiems šventas knygas. Anskis, tačiau, ne tik buities, bet ir psichologinis—dykduodnio ir veidmainio—tipas. Tai savotiškas lietu-

viškas Tartiufas. Pats ilgai miega, gardžiai-valgo, o samdinius, nuvargusius nuo darbo, verčia ilgai klūpoti ir klausyti dievo žodžio...

Veikale apstu ne tik įvairių asmenybių, kurių čia vieną kitą pabandėme apibūdinti, bet ir buitės vaizdų, įvairių pabūdingų kasdieninių smulkmenų, kas nesunkiai leidžiasi skaitytojui sulieti į vieną didelį to krašto žmonių ir gyvenimo vaizdą.

Mažosios Lietuvos gyvenimo atspalvis yra autorės išlaikytas net kalboje. Veikale apstu to krašto tarmės žodžių ir išsireiškimų. Sklandus pasakojimo būdas, jautrus gyvenimo reišinių apibūdinimas daro veiklą labai mieliai skaitomą.

A. Miškinis.

Toli Nuo Tėvynės

“Toli nuo Tėvynės”—tai Petro Babicko eilėraščių knygelė, išleista Romoje, 1946 m., puslapių 105.

Kadaise esu skaitęs Petro Babicko “Gintaro Krantą,” “Eladą.” Apie jas esu ir spaudoj gražiai atsiliepus. Patiko. “Gintaro Krantas” vaizdavo Lietuvos žemę siekiančią Baltijos jūrą, Palangą, Klaipėdą, Neringą su jos žavėtiniais kurortais ir vasarajančiais svečiais. Gi “Elada” pasakoja kelionės patyrimus po tą platųjį ir žavingąjį kraštą, kuris vaizduojamas kaip ir senovės civilizacijos lopšys, turėjęs aukštą kultūrą,—tai Graikija.

Šiandieną Petrą Babicką matome “toli nuo tėvynės”, pabėgėlio skrandon įsvilkusį, aimanuojantį tėvynei ilgesį, besimeldžiantį dievui, kad ans gražintų tėvynę. Jam šiandieną klaiku ir neramu, jo mintys blaškosi balandžiais baltais, jis laukia, kada pasibaigs jo karti nedalia, kada tėvynė pašauks jį namon. Ai, koks neaprėpiamas ilgesys!

Bet kiekvienas demokratinis lietuvis šiandien drąsiai pasakys Babickui, kad jo sielojimasis—tai beprasmes aimanos, tai aimanos veidmainio, kuris paliko tą brangųjį kraštą—tėvynę, išbėgo gal kartu su tėvynės niokotojais ir... aimanuoja.

O taip, Babickas turi pasiteisinimą, kodėl jis negali grįžti į tėvynę, kaip grįžta į ją pavasarį kregždutės. Jis būdamas “toli nuo tėvynės”, mato, jog “tauta surakinta, ji vergi-joj,” o jis padėti negali... Ir dėlto—jo dalia yra kankintis ir klajoti. Tačiau jis tikisi, kad “aušra kils mūsų šaliai”, tada ir jis grįš na-

mon,—tik—abejonės ima—gal gimtojo namelio tenai neberas. (Psl. 27).

Kaip gaila, kad Babickas savo grįžimą taip toli nudaėda, jog ir jo gimtojo namelio nebebus. Jei to namelio nesugriovė neseniai pasibaigęs karas, tai reikėtų tikėtis, kad jis ir stovės ilgas metus. O jei Babickas šitokia mintim nesisvaduoja, tai išvada savaime prašosi manyti, jog Babickui rūpi naujas karas, kuris vėl viską iš naujo griaus. Tada, žinoma, kad vargiai jo gimtasis namelis išliks.

Bet būtų gerai, kad Babickas ir kiti jo kolegos ne naujuoju karu rūpintųsi, o jei jaučiasi “be grieko”—greičiau grįžtų į mielą tėvynę dirbtį naudingą darbą, negu kad eiti likimu, kuriame

tenka nuolat klysti, pametus kelią, ieškot vis naujų. (Psl. 68).

Babicko eilėraščiuose yra poetinio jausmo, bet juose nėra kylančios nuotaikos, taip lygiai, kaip tokios nuotaikos nėra ir pas visus pabėgėlius,—jie nesijaučia stovį ant tvirtos žemės, jiems gyvenimo viltys išblėso, ateitis tamsi.

Mato Babickas, kaip skruzdės “gyvent iš naujo prisikėlė”, ir jam žvelgti į tai—graužu. Bet savo likime jis temato vieną: “Nes gyven-damas mirtin einu.” (Psl. 58).

Kurgi Babicko gyvenimo tikslas, darbai, ateities polėkia, drąsa ir dideli žygiai? Nejau-gi jis tik atskiros skruzdės jėgą besijaučia tur-rijs? Ne, nesinorėtų tikėti. Tai nepavykusi iš-eitis jam diktuoja dėtis “avinėliu”, vieškeliuo-se elgetauti, karčiamose širdj rodyti (kaip pats sakosi) psl. 33), meluoti... Ir vis tai už men-ką grašį...

Visa knygelė—tai ne vien nauji eilėraščiai. Matyt, trūksta įkvėpimo kad ir nusiminimams dainuoti. Ponų pabėgėlių kelionė išsibaigusi. Užtat ir Babickas į šį leidinį sudėjo apšiai ir seniau parašytų eilėraščių. 1930 metais jis rašė eilėraščių Nidoje. Jis matė kaip:

Aukštai padangėj gulbių pulkas skrenda:
—Palaukit, mielos, skrisime kartu!

Tada, vadinasi, Babickas mojosi dar su gul-bėmis skristi, o dabar:

Nepavyti debesų lėkimo,
Negrąžinti mirusių dienų...

Rodos, bėtrūksta tik “amen” pridėti pas nulaūžtus vilties sparnus. Gaila. Bet tie keliai ne vieną Babicką nuklampino.

Ir kaltininkų neieškokit!

St. Jasilionis.

Paukščiai Grįžta Tėvynėn

Senokai jau sutriuškinti fašistiniai grobikai ir didelėmis aukomis iškovota pergalė. Senai jau nutilo patrankų gausmas ir pradėjom taikų pokarinį gyvenimą, o literatūra vis dar giliau ir plačiau, lyg koks šaltinis, pulsuoja ir pulsuoja karo meto žaizdomis, vis dar atiduoda savo duoklę.

Tėvynės karo duoklė literatūrai yra ir Kosto Korsako eilėraščių rinkinys — „Paukščiai grįžta.“*

Kostas Korsakas, anksčiau mūsų literatūroje žinomas, kaip vienas iš žymiausių kritikų, dar Tėvynės karo metu, kaip ir daugelis kitų rašytojų, perėjo į kitus žanrus, ypatingai lyriką. Išleido eilėraščių rinkinį — „Kovos įstatymas.“ Paskutiniame rinkinyje — „Paukščiai grįžta“ telpa eilėraščiai buvę periodikoje, almanachuose ir ankstyvesniame rinkinyje — „Kovos įstatymas“ bei dar niekur nespausdintieji. Tai rinktinės poezijos rinkinys.

Minėtas rinkinys, išleistas didelio knygos formato, skoningu ir patraukliu dailininko Kulakausko apipavidalinimu, apima virš 200 psl., kuriuose telpa 7 atskiri skyriai.

Kosto Korsako lyrikos motyvus galima suskirstyti į dvi svarbias ir ryškias grupes — visuomeninę ir egocentrinę.

Visuomeninė lyrika užima pusę rinkinio ir turi skyrius: „Su ilgesiu širdyje“, „Kovos įstatymas“, „Po karo dangumi“ (poemos), „Sugrįžimas“ (pusė skyriaus). Vienas kitas eilėraštis visuomeniniais motyvais pasitaiko ir kituose skyriuose. Čia temos — įvairios. Poetas apdainuoja Tėvynę, esančią vokiškųjų grobikų nelaisvėje, sielojasi jos likimu bei vargais, primena jos praeitį ir išreiškia gily tikėjimą pergale, meta aštrius žodžius okupantui:

„Nebus ji vergė jums, kaip niekados nebuvo,
Ir parblokšta po jūsų kojomis nekris.
Jums nenulenks gelsvų kasų vainiko,
Šunychiai jūsų niekados iš jos krūtų nemis.“
(„Ji bus laisva,“ 17 psl.)

*K. Korsakas. „Paukščiai grįžta.“ Valst. Grožinės Literatūros Leidykla. 1946 m.

Poetas tiki ne tik pergale, bet pro siautulingus karo dūmus, pro patrankų griausmą, namų griuvėjus ir išraustus laukus mato savo tautos atgimimą.

Rinkinyje telpa keletas eilėraščių iš Tėvynės atstatymo laikotarpio — poetas nelieka nuosalyje gyvenimo, bet dainuoja apie pirmąsias vagas, namų ir sodybų atstatymą bei naujakiurius. Visur išreikštas gilus ateities džiugesys:

„Kaip motina skausmuos gyvybę naują,
Taip tu sau ateitį gimdai.“

(„Tavo ateitis,“ 203 psl.)

Egocentrinės lyrikos temos: praeitis ir ateitis, skausmas ir nostalgija, toli nuo savo tėvynės, ilgesys gimtų namų bei namiškių, — tos temos lyg juodas paukštis plazdena įvairiais tonais, per visus eilėraščius. Imkim, pavyzdžiui, kad ir vieną eilėraštį, rašytą pirmosiomis tėvynės karo dienomis:

„Ir baigsis dar viena gyvenimo diena —
Pilka, prailgusi, vienoda,
Vilčių, svajojimų, gėlos ir liūdesio pilna,
Kad intumei ir apsivertkum, rodos.“

Prie egocentrinės lyrikos, išskyrus kai kuriuos eilėraščius, galėtume priskirti skyrius: „Palikusiai nelaisvėje,“ „Kaip vėjas lapus,“ „Gyvenimo pagairėje.“

Kai kurių kitų skyrių eilėraščiai sublizga giliu nuosirdumu ir lyryzmu; pav.: „Gailestis,“ „Gal niekada nematysiu,“ „Sudiev.“

Iškilmingu didingumu, lyg šaltu dvelksmu, tikslingumu ir formos griežtumu, pasižymi poema „Žemė.“ Eilėraščių forma įvairi.

Žinoma, eilėraščiams galėtume prikišti šaltumą, stoką jausmo, pav.: eil. „Lietuvių literatūra“ bei formos dogmatiškumą, bet visa tai atperka tiesi ir gili eilėraščių mintis, gilus aiškumas.

Kosto Korsako eilėraščiai — tai rūstus karo meto dokumentas. Jie įeis Tėvynės karo literatūron ir dar daugiau, dar aiškiau nušvies to meto veidą.

A. Lukštas.

